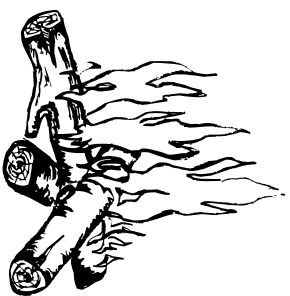

WĘDROWNICZKI I WĘDROWNICY

Zarys metodyki

ZWIĄZEK HARCERSTWA POLSKIEGO

Niniejsza publikacja jest krótkim opisem metodyki wędrowniczej. Na kilkunastu stronach staraliśmy się przedstawić podstawowe zasady pracy z wędrowniczkami i wędrownikami. Fundamentem tego opracowania jest uchwała Rady Naczelnej ZHP z 1 marca 2003 r. w sprawie systemu metodycznego.

hm. Ryszard Polaszewski

hm. Ewa Polaszewska

ISBN 83-89037-51-3

Broszura powstała dzięki wsparciu finansowemu Ministerstwa Edukacji Narodowej i Sportu

Publikacja wydana na zlecenie Głównej Kwatery Związku Harcerstwa Polskiego
przez Harcerskie Biuro Wydawnicze „Horyzonty”

Druhno Drużynowa,
Druhu Drużynowy!

Granatowy sznur na Twoim ramieniu oznacza, że to właśnie Ty jesteś najważniejszym i bezpośrednio harcerskim wychowawcą – drużynowym. Przez osobisty przykład, stosowanie metody harcerskiej, wierność harcerskim idealom w codziennym życiu kształtujesz postawy innych – swoich zuchów, harcerek i harcerzy. W realizacji celów wychowawczych harcerskiej wspólnoty duże znaczenie ma znajomość i stosowanie odpowiedniej dla wieku Twoich podopiecznych metodyki: zuchowej, harcerskiej, starszoharcerskiej lub wędrowniczej.

Rok 2003 pod względem wsparcia drużynowego w pracy wychowawczej jest bardzo ważny. To właśnie w tym roku zostały opisane wszystkie metodyki, zatwierdzone nowe instrukcje działania gromady i drużyny, uaktualnione lub opracowane i zatwierdzone przez władze ZHP instrumenty metodyczne, m.in.: stopnie harcerskie, próba harcerza, sprawności harcerskie, znaki służb, projekty. Decyzja Rady Naczelnej ZHP od 1 września 2003 r. w całej naszej organizacji zaczyna obowiązywać nowy podział metodyczny.

Aby Ci te wszystkie zmiany przybliżyć i pomóc w pełnym stosowaniu harcerskiej metody, przygotowaliśmy niniejszą broszurę. W sposób prosty i zwięzły przeprowadzi Cię ona przez wszystkie tajniki metodyki, którą powinieneś stosować w pracy ze swoją gromadą, swoją drużyną.

A kiedy będziesz czytać tę książeczkę, my będziemy pisać jeszcze obszerniejsze i bardziej dokładne rozdziały poradników dla drużynowych, które w Twojej bibliotece mają szansę znaleźć się już już wiosną 2004 r.

Czuwaj!

hm. Anna Poraj
zastępczyni naczelnika ZHP

Wstęp – istota pracy wędrowniczej

*Życie tylko wtedy jest coś warte
i wtedy daje radość,
jeśli jest służbą.*

hm. Aleksander Kamiński

Kim są wędrownicy?

Wędrowniczki i wędrownicy to członkowie zwyczajni ZHP w wieku od 16 do 25 lat. Są w Związku po zuchach, harcerzach i harcerzach starszych czwartą grupą wiekową, a tym samym i metodyczną. Wędrownicy należą do drużyn wędrowniczych, zastępów wędrowniczych działających w ramach drużyn wielopoziomowych oraz kregów akademickich.

Wędrownicy to grupa niejednorodna. Największą część stanowią harcerze i harcerki uczący się w szkołach ponadgimnazjalnych – a więc w wieku 16–19 lat. Drugą grupę stanowią harcerze-studenci kontynuujący swoją działalność w drużynach wędrowniczych lub należący do kregów akademickich oraz inni dorośli harcerze, którzy nie ukończyli 25 lat. Wędrownicy w okresie studenckim kończą swą działalność w ZHP bądź kontynuują ją jako instruktorzy, starszyzna harcerska lub działacze.

Wędrowników cechuje aktywna postawa wobec otaczającego ich świata. Ważną dla nich rolę odgrywa samodzielne poznawanie świata, wybór najbardziej interesujących zagadnień i dostrzeżenie ważnych, społecznych problemów w myśl zasady: *Wędrujemy przez świat po problemach, do człowieka.* Wędrownicy stawiają przed sobą ambitne cele, realizując je indywidualnie albo w harcerskim zespole. Bowiem wędrownictwo to samowychowanie do czynu przez czyn.

Wędrowka jest sposobem na pracę wędrowniczą. Wędrowka rozumiana dosłownie – pozwalająca na poznanie otaczającego świata (wędrowka fizyczna) oraz wędrowka po problemach, zagadnieniach w wybranych dziedzinach wiedzy (wędrowka intelektualna). Taka szeroko rozumiana wędrowka ma pomóc młodej kobiecie – młodemu mężczyźnie w odnalezieniu swego miejsca w społeczeństwie.

Charakterystyka pracy wędrowników

Wszystkie umiejętności zdobywane przez wędrowników powinny być nabywane i wykorzystywane w konkretnym działaniu – w dużej części mającym charakter wycieczny i służby. Zachętą do działania jest wędrownicza dewiza: **Wyjść w świat, zobacz, pomysł – pomóż, czyli działaj.**

Działanie to, czyli **służba**, realizowana jest wewnątrz organizacji i poza nią. Służba może mieć wymiar zaangażowania w życie ZHP i przyjmowania w nim coraz poważniejszych funkcji – do instruktorskich włącznie. Może to być również służba na rzecz społeczeństwa: szkoły, osiedla, miasta; ludzi starszych, chorych i dzieci. Najlepiej, gdy te dwa rodzaje służby uzupełniają się. W ten sposób wędrownik pełni służbę na rzecz swojej organizacji – wznacniająca ją, a równocześnie nie zamyka się w „harcerskim świątku”, dostrzegając potrzeby otaczającej go społeczności.

Zadania realizowane indywidualnie lub zespołowo mają charakter **wyczynu**. Wyczyn charakteryzuje większość działań wędrowniczych – podejmowane przez wędrowników zadania powinny być ambitne, być wyzwaniem na krawędzi możliwości (czego nie należy mylić z krawędzią bezpieczeństwa). Wysoko zawieszona poprzeczka dopinguje do ciągłego rozwoju, przekraczania samego siebie. Wyczyn nie powinien być rozumiany tylko w aspekcie fizycznym, ale również intelektualnym. Możemy mówić również o wyczynie w podejmowanej służbie. Jednakże trzeba pamiętać, by zespół znał swoje możliwości. Tylko taka służba, która jest skutecznie i rzetelnie realizowana, może być wyzwaniem na miarę wędrowników.

Jacy powinni być wędrownicy?

Wędrowniczka/wędrownik jest wytrwała/ły w realizacji postawionych sobie celów, dokonuje w swoim życiu wyczynów, aktywnie uczestniczy w życiu społecznym, pełni stałą służbę, odpowiedzialnie kreuje swoją przyszłość, rozwija swoje zdolności osiągając w nich mistrzostwo.

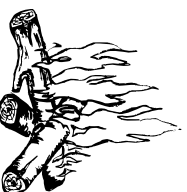
Rozwój społeczny – Wędrownik zbiorowo i indywidualnie aktywnie uczestniczy w życiu społecznym, czuje się współodpowiedzialny za rodzinę, społeczeństwo, państwo. Dostrzega i rozumie problemy życia społecznego, potrafi określić ich przyczyny i przewidzieć skutki. Umiejętnie formułuje, uzasadnia i broni własnego stanowiska na forum publicznym. W działaniach harcerskich i społecznych zna, stosuje i przestrzega zasad demokratycznych. Umiejętnie stosuje podstawowe zasady pracy w zespole i prowadzenia negocjacji. Umiejętnie porozumiewa się i utrzymuje dobre relacje z innymi ludźmi, potrafi funkcjonować i współpracować w grupie, radzić sobie z presją środowiska. Podejmuje odpowiedzialne decyzje, dotyczące wyboru drogi życiowej i zawodowej.

Rozwój intelektualny – Wędrownik wciąż poszerza swoją wiedzę. Potrafi myśleć koncepcyjnie i analitycznie. Umiejętnie wprowadza zmiany. Zna i potrafi zastosować zasady planowania i organizowania działań. Bierze aktywny udział w życiu kulturalnym. Poszerza swoje horyzonty.

Rozwój emocjonalny – Wędrownik umiejętnie i świadomie kreuje własną osobowość. Panuje nad swoimi uczuciami i emocjami, potrafi je zdefiniować, okazać je, wyrazić stosownie do sytuacji.

Rozwój fizyczny – Wędrownik organizuje i czynnie uczestniczy w indywidualnych i zespołowych formach aktywności sportowej, rekreacyjnej i turystycznej. Jest odpowiedzialny za zdrowie własne i innych, potrafi udzielić pierwszej pomocy poszkodowanym w różnych stanach zagrożących życiu i zdrowiu człowieka. Umiejętnie korzysta z pomocy medycznej, radzi sobie w sytuacjach trudnych oraz umiejętnie wspiera innych.

Rozwój duchowy – Wędrownik umiejętnie dokonuje etycznej analizy i oceny działań oraz decyzji własnych i innych. Podejmuje decyzje i dokonuje wyborów moralnych. Buduje hierarchię wartości opartą na Prawie i Przyczynie Harcerskim.

Harcerski system wychowawczy

Fragment opracowania „Harcerskie ideały” przyjętego przez Radę Naczelną ZHP w 1997 r.

Harcerski system wychowawczy realizowany w ciągu blisko 90-letniej historii ZHP jest rozumiany jako **jedność: zasad harcerskiego wychowania, metody i programu**. Stały rozwój zuchów, harcerzy, harcerzy starszych i instruktorów jest możliwy tylko wtedy, gdy kierując się harcerskimi zasadami, wykorzystując harcerską metodę tworzymy program pobudzający do kształtowania w sobie cech i umiejętności potrzebnych w życiu osobistym i przydatnych w społeczeństwie.

Zasady harcerskiego wychowania to:

- ◆ **służba**, czyli czynna, pozytywna postawa wobec świata i drugiego człowieka,
- ◆ **braterstwo**, czyli przyjacielska i serdeczna postawa wobec innych,
- ◆ **praca nad sobą**, czyli nieustanne kształtowanie i doskonalenie własnej osobowości.

Odzwierciedleniem harcerskich zasad są: Obietnica i Prawo Zuchą, Przyrzeczenie i Prawo Harcerskie, Zobowiązanie Instruktorskie. Zasady harcerskiego wychowania są wprowadzane w życie za pomocą wywodzącej się ze skautingu metody harcerskiej. Metoda ta określa sposób realizacji harcerskiego wychowania.

Metoda harcerska to sposób działania odznaczający się:

- ◆ pozytywnością,
- ◆ indywidualnością,
- ◆ wzajemnością oddziaływań,
- ◆ dobrowolnością i świadomością celów,
- ◆ pośredniością,
- ◆ naturalnością,

będący systemem wspierania samorozwoju zuchów, harcerzy, harcerzy starszych i instruktorów przez:

- ◆ Przyrzeczenie i Prawo,
- ◆ uczenie w działaniu,
- ◆ system małych grup,
- ◆ program stale doskonalony i pobudzający do rozwoju.

Metodę harcerską cechuje

- ◆ **pozytywność** – gdyż harcerskie wychowanie polega na budowaniu dobra, rozbudzaniu w człowieku jego zdolności, odkrywaniu zalet, pozwała łatwiej akceptować świat, innych ludzi, siebie samego, pokazuje, że nie należy poddawać się znu i beznadziejności;
- ◆ **indywidualność** – ponieważ harcerskie wychowanie jest ukierunkowane na jednostkę, na jej rozwój osobisty, dostosowując stawiane przed każdym członkiem Związku oczekiwania do jego możliwości i umiejętności, budując jego indywidualne cechy;

- ♦ **wzajemność oddziaływań** – czyli partnerstwo członków naszego ruchu, gdzie wszyscy są zarówno wychowawcami, jak i wychowanekami; instruktor pełni rolę „starszego brata”, będącego dla harcerza wzorem do naśladowania, a jego autorytet opiera się przede wszystkim na postawie zgodnej z Harcerskim Prawem;
- ♦ **dobrowolność i świadomość celów** – gdyż każdy członek Związku samodzielnie wyraża chęć kierowania się w życiu harcerskimi zasadami i przynależności do naszej organizacji; w harcerstwie skuteczność wychowania zależy od chęci poddania się temu działaniu;
- ♦ **pośredniość** – ponieważ wszystkie podejmowane przez nasz ruch działania służą realizacji celów wychowawczych, atrakcyjne, społecznie pozytywne zadania realizowane w harcerstwie pobudzają do rozwoju wewnętrznego człowieka;
- ♦ **naturalność** – polegająca na przystosowaniu wszystkich podejmowanych działań do potrzeb i możliwości harcerskiego zespołu i poszczególnych jego członków oraz różnorodnych warunków działania: na wsi, w mieście, w nowej drużynie, bądź takiej z tradycjami, w zastępie chłopców lub dziewcząt, w drużynie koedukacyjnej itd.

Metoda harcerska opiera się na następujących elementach

Przyrzeczenie i Prawo Harcerskie – kreślą konkretny system wartości, opisują ideał. Odzwierciedlają zasady harcerskiego wychowania: służbę, braterstwo, pracę nad sobą. Prawo każdemu harcerzowi daje ściśle określony kodeks postępowania, jest dla niego życiowym drogowskazem. W chwili złożenia harcerskiego Przyrzeczenia zobowiązujemy się nieustannie dążyć do osiągnięcia tego ideału. Młody człowiek składając je decyduje się z własnej „szczerzej woli” akceptować i stosować w swym życiu zawarte w Prawie zasady etyczne. Wobec własnego sumienia, wobec grupy rówieśników i instruktora, który jest dla niego wzorem i autorytetem bierze odpowiedzialność za ich dotrzymanie. To dobrowolne zobowiązanie jest największą motywacją do samodoskonalenia, wyrażeniem woli nieustannej pracy nad sobą, woli stalego podążania drogą wyznaczoną przez drogowskaz naszego Prawa. Akceptowanie zawartych w Prawie i Przyrzeczeniu ideałów oraz stały, możliwie największy wysiłek zmierzający do ich osiągnięcia, są wobec młodego człowieka skutecznym instrumentem wpływającym na jego rozwój. Dla najmłodszych członków naszego ruchu identyczną rolę pełni Obietnica i Prawo Zucha. Prawo i Przyrzeczenie jest fundamentalnym elementem metody harcerskiej.

Uczenie przez działanie – oznacza, że w harcerstwie wychowujemy w sposób czynny, poprzez aktywne uczestnictwo. Młody człowiek w sposób naturalny łatwiej kształci się przez obserwację, eksperymentowanie, samodzielne wyciąganie wniosków, dokonywanie wyborów i osobiste działanie. Harcerskie wychowanie to rozwój młodego człowieka przez działanie.

System małych grup – mała grupa rówieśników, kolegów, przyjaciół to naturalne środowisko młodego człowieka. Nasza metoda opiera harcerskie wychowanie między innymi na systemie takich rówieśniczych grup – szóstek suchowych, zastępów, patroli, grup zadaniowych itp. Skupiona w zastępie grupka przyjaciół sama uczy się współdziałania, samorządności, brania na siebie odpowiedzialności, solidarności, pomaga kształcić charaktery. Stwarza młodym ludziom atmosferę do stopniowego dojrzewania osobistego i społecznego.

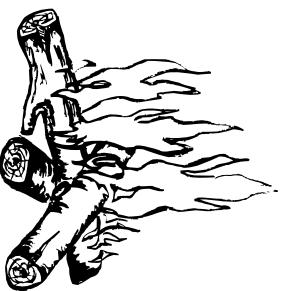
Program stale doskonalony i pobudzający do rozwoju – stanowi treść harcerskiego wychowania. Treści programowe powinny być dostosowane do potrzeb i możliwości członków harcerskich zespołów, do czasu, miejsca, warunków działania i oczekiwań społecznych. Na program składają się konkretne zadania podejmowane przez zespół i sposób ich realizacji (odrębny dla zuchów, harcerzy, harcerzy starszych i instruktorów), oraz rozwiązania organizacyjne niezbędne dla prawidłowego realizowania harcerskiego systemu wychowawczego. Program musi być stale doskonalony tak, aby zapewniał stopniowy i harmonijny rozwój członków Związku. Powinien odpowiadać na zainteresowania harcerzy, stawiać wyzwania, być zachętą do samodoskonalenia. Narzędziem realizacji tego programu jest między innymi system stopni harcerskich (gwiadzek zuchowych) oraz sprawności. Należy formułować program, który jest spójną, zintegrowaną całością, a nie zbiorem przypadkowych, oderwanych działań. Program harcerski jest harmonijnym połączeniem zdobywania określonej wiedzy, kształcenia praktycznych umiejętności oraz podejmowania konkretnych działań na rzecz innych i swojego otoczenia przez zabawę, grę i służbę

Warunkiem skuteczności harcerskiej metody jest **przykład osobisty instruktora**. Swoją postawą instruktor powinien dawać przykład osiągnięcia wartości, którym służy harcerstwo, pokazując, że życie według Prawa Harcerskiego może być źródłem radości. Instruktor nie jest ani dowódcą, ani nauczycielem. Jest „starszym bratem”, który zuchowi, harcerce, harcerzowi stwarza warunki do kształtowania charakteru.

Druhno Drużynowa, Druhu Drużynowy

Pamiętaj!

Wszystkie elementy metody (Przyrzeczenie i Prawo, uczenie w działaniu, system małych grup, ciągle doskonalony i pobudzający do rozwoju program) są współzależne i stanowią spójną całość. **Metoda ta jedynie wówczas będzie w pełni skuteczna, jeżeli każdy harcerski instruktor będzie potrafił łącznie wykorzystywać w swej pracy zgodnie z jej cechami wszystkie te elementy.**

Fundamenty ideowe

Prawo Harcerskie

Prawo Harcerskie jest dla każdego wędrownika fundamentem ideowym i drogowskazem na życiowej drodze. Wartości zawarte w tym kanonie przyjmuje on ze świadomością stawianych mu wymagań, starając się dążyć do ideału.

Wędrownik świadomie akceptuje harcerski styl życia. I to nie tylko w czasie, kiedy jest członkiem organizacji harcerskiej. Bowiem sposób postępowania otaczającego go świata wyniesie on z ZHP i przeniesie do dorosłego życia (gdy formalnie nic go już nie będzie łączyło z organizacją). Mamy na myśli takie wartości, jak: odpowiedzialność, uczciwość, prawdomówność, otwarcie na innych ludzi, umiowanie szeroko pojętej wędrowki.

Prawo Harcerskie wędrownik przyjmuje z pełnym zrozumieniem i akceptacją. Prawo to nie zostało mu narzucone – to on zdecydował się na jego przyjęcie. Wartości w nim zawarte wędrownik akceptuje w wyniku zrozumienia zawartych w nim idei i przyjęcia ich za własne.

Prawo Harcerskie powinno być obecne w pracy każdego zespołu wędrowniczego. Poszukiwanie odpowiedzi na pytanie, jak żyć uczciwie i po prostu dobrze, jest częstym tematem takich form pracy wędrowniczej, jak: kuźnica, ogniobranie czy też sąd nad problemem.

NASZE PRAWO I PRZYRZECZENIE

MAM SZCZERĄ WOLĘ, to znaczy dobrowolnie, bez niczyjego nakazu, bez żadnego przymusu, **CAŁYM ŻYCIEM**, ze wszystkich sił mego ducha, z całego serca, wykorzystując wszystkie dane mi możliwości **PEŁNIĆ SŁUŻBĘ BOGU**, który stanowi uosobienie najwyższych ideałów, takich jak miłość, prawda, dobro, sprawiedliwość, wolność, piękno, przyjaźń i braterstwo, wiara, nadzieja. Ideały te łączą wszystkich ludzi dobrej woli, niezależnie od pochodzenia, narodowości, wyznania, wywodzą się z norm moralnych opartych na uniwersalnych, etycznych i kulturowych tradycjach chrześcijaństwa. Wyznawany przeze mnie system wartości kształtuję samodzielnie podążając w kierunku wskazanym przez Prawo Harcerskie.

Pragnę służyć **POLSCIE**, ojczyźnie moich przodków, o której honor, niepodległy byt, tradycje i kulturę walczyli czynem i słowem, którą otrzymałem w spadku jako bezcenną wartość mego pokolenia, którą z całym jej bogactwem duchowym i materialnym mam przekazać moim następcom. Stałe poszerzam świat mych myśli i uczuć, wierny zasadzie, że więcej wiedzieć, to głębiej pokochać. Szanuję prawa innych państw i narodów.

Chcę **NIEŚĆ CHĘTNĄ POMOC BLIŹNIM** nie tylko wtedy, gdy o pomoc proszą, ale zawsze wtedy, gdy czujnym okiem dostrzegę, że na drodze mego życia stanął ktoś, kto potrzebuje pomocy, opieki, wsparcia, pocieszenia.

Mam być **POSŁUSZNYM PRAWU HARCERSKIEMU**, chcę, by ono było zawsze wskazówką mego postępowania, by ono decydowało zawsze o zgodności moich myśli, słów i uczynków.

Moje Przyrzeczenie nie jest przysięgą ani ślubowaniem. Przesłrzeganie Prawo Harcerskiego jest sprawą mego honoru i źródłem radości, „wędrowką ku szczęściu”. Za wypełnienie Przyrzeczenia odpowiadam przed własnym sumieniem.

1. **HARCERZ SUMIENNIE SPEŁNIA SWOJE OBOWIĄZKI WYNIKAJĄCE Z PRZYRZECZENIA HARCERSKIEGO**, wrażliwym okiem spogląda na otaczający go świat, na potrzeby ludzi, na potrzeby środowiska, w którym żyje. Jest dobrym uczniem i pracuje rzetelnie. Jest gotów zawsze pełnić służbę innym, dawać z siebie wszystko, co dobre, nie żądając w zamian nic, za jedyną nagrodę uważa radość płynącą z dobrze spełnionych obowiązków. Obcy mu jest egoizm, postawa konsumpcyjna, wyznaje prymat wartości duchowych nad materialnymi.
2. **NA SŁOWIE HARCERZA POLEGAJ JAK NA ZAWISZY** - to nakaz prawdomówności, wierności, zgodności słów i czynów z nakazami własnego sumienia, swym słowem i czynem harcerz służy na zaufanie, dotrzymuje słowa, przywraca wiarę w solidność, rzetelność, spójliwość, mówi, co myśli, robi, co mówi. Postawą i zachowaniem daje świadectwo o wartościach, jakie wnosi harcerstwo w życie młodzieży i całego społeczeństwa. Harcerz jest punktualny.
3. **HARCERZ JEST POŻYTECZNY**, jego czyny zawsze służą społeczności, w której żyje. Naukę traktuje jako podstawę przyszłej służby Ojczyźnie i ludzkości. Praca zawodowa jest nie tylko źródłem jego utrzymania, ale przede wszystkim formą realizacji służby społecznej. **HARCERZ NIESIE POMOC BLIŹNIM** chętnie i ofiarnie, nie czeka, aż go ktoś o pomoc i opiekę poprosi, lecz sam szuka okazji, by być pomocnym każdemu człowiekowi i każdej społeczności, którą spotyka na swej drodze.
4. **HARCERZ W KAŻDYM WIDZI BLIŹNIEGO**, każdemu służy pracą, pomocą; ujmuje się za każdym pokrzywdzonym, obca mu jest znieczulica i oziębłość w stosunkach między ludźmi. Przewycięza urazy i waśnie między ludźmi i między narodami, swą postawą daje wyraz uznania naturalnych praw człowieka. Sprzeciwia się przejawom nienawiści, nie poniża nikogo. Harcerz **ZA BRATA UWAŻA KAŻDEGO INNEGO HARCERZA**, każdego skauta na całym świecie, każdego wiernego tym samym ideałom. Takie widzenie świata i ludzi prowadzi do poszanowania cudzych przekonań, do demokracji i tolerancji.
5. **HARCERZ POSTĘPUJE PO RYCERSKU**, traktuje życie jak wielką grę, w której ważna jest nie tylko wygrana, ale ważne jest przede wszystkim to, jak się gra. Harcerstwo to czysta gra. Harcerz mimo negatywnych doświadczeń wierzy, że inni też grają czysto. Czysta, uczciwa, rycerska gra obowiązuje przede wszystkim wobec przeciwników. Harcerz wyciąga rękę do zgody. Harcerz jest dzielny, walczy z chamskim, nietolerancją, przejawami brutalności. Jest uprzejmy i kulturalny, potrafi się odpowiednio zachować w każdej sytuacji. Harcerz dba o swój wygląd.
6. **HARCERZ MIŁUJE PRZYRODĘ**, nie niszczy jej, przeciwdziała jej dewastacji i **STARA SIĘ JĄ POZNAĆ**, uczy się czytać „świętą księgę przyrody”, odczuwa siłą więź z całą przyrodą. Ma świadomość, że jest jej częścią, zglębia jej tajemnicę, w niej szuka i odnajduje równowagę ducha. Przeciwdziała zagrożeniom środowiska, których źródłem jest nie tylko cywilizacja przemysłowa, ale także bezmyślność, lenistwo, brak wyobraźni, nieświadomość skutków nasyżych działań i zaniedbań. Dbą o bogactwa naturalne, o piękno krajobrazu.
7. **HARCERZ JEST KARNY**, karnością opartą na rozumnym posłuszeństwie, wynikającą z dobrowolnego wyboru drogi i celu, wyboru, dającego poczucie wolności. Harcerz jest **POSŁUSZNY RODZICOM**, wierny rodzinnej tradycji,

która współtworzy tradycję Ojczyzny. Jest posłuszny **WSZYSTKIM SWOIM PRZEŁOŻONYM**, którzy prowadzą go do wspólnie realizowanego celu – przez służbę Bogu, Polsce i bliźnim. Karność staje się źródłem poszukiwania i uznawania autorytetów w życiu społecznym.

8. **HARCERZ JEST ZAWSZE POGODNY**, idzie między ludzi z otwartym spojrzeniem płynącym z pogody ducha. Harcerz panuje nad swoimi emocjami i nerwami. Jest optymistą, ma poczucie humoru. Pomaga innym przezwyćczyć apatię, smutek, zniechęcenie, obojętność. Cieszy się radością innych.

9. **HARCERZ JEST OSZCZĘDNY**, nie skąpy, ale gospodarny, nie marnuje czasu, nie marnuje życia, pracuje skutecznie. Harcerz jest **OFIARNY** w niesieniu pomocy innym, hojny w uczynności. Przywiązuje szczególne znaczenie do bezinteresownej działalności społecznej. Przewycięża mamotrawstwo materiałów i darów przyrody, pieniędzy i pracy.

10. **HARCERZ JEST CZYSTY W MYŚLI, MOWIE I UCZYNKACH**, najpierw myśli, potem mówi, dba o czystość i piękno języka. Sprawy płci traktuje poważnie i odpowiedzialnie. Harcerz dba o zdrowie, **NIE PALI TYTONIU I NIE PIJE NAPOJÓW ALKOHOLOWYCH**, nie ulega żadnym nalogom, nie próbuje używania narkotyków, pomaga innym w zwalczaniu nalogów. Abstynencję traktuje jako ważny element troski o zdrowie, o hart ducha, o opanowanie słabości własnego charakteru.

styczeń 1996 r.

hm. Stefan Mirowski

Kodeks wędrowniczy

Kodeks wędrowniczy jest rozwinięciem myśli zawartych w Prawie Harcerskim. Jest opisem odpowiedzialnej, wrażliwej i aktywnej postawy wobec ludzi i świata. Z kodeksu wędrownik czerpie inspirację do pracy nad sobą.

Kodeks wędrowniczy jest stale obecny w życiu drużyny wędrowniczej. Wartości w nim zawarte powinny być drogowskazem, pomagającym zaplanować pracę nad sobą każdego wędrownika, ale również określić cele działania drużyny. Kodeks powinien być szczególnie obecny w ważnych dla drużyny i wędrowników chwilach, np. w trakcie obrzędów, takich jak przyjęcie do drużyny, wręczenie naramiennika wędrowniczego, Przyrzeczenie Harcerskie.

KODEKS WĘDRONICZY

Być wędrownikiem to nie mała sztuka, a dostępną tylko dla tych, którzy posiadają prawdziwie harcerską postawę. Wędrownikowi nie wystarcza znajomość miejsca zamieszkania, wędrownika ciekawi świat, wędrownik, patrząc w swą przyszłość, pragnie odnaleźć własną ścieżkę.

Wędrowanie to znacznie więcej niż przemierzanie kilometrów czy wytrwałość fizyczna. To sztuka wchłaniania życia, które nas otacza, to oczy i uszy otwarte, to tajemnica współodczuwania przyrody i człowieka. Wędrowką nie będzie przyspieszony tupot nóg, nadmiar krzykliwego humoru, lecz właśnie cisza wśród czysty lasu, skupienie wobec wschodów i słońca. To wyczuwanie wędrownik łatwo odszuka w sobie.

Wędrownik – jest zawsze gotów nieść pomoc.

Wędrownik – jest przyjaciелеm całego świata. Wędrownika ciągnie siła nieprzeparta w dal na coraz to nowe, nieznanne szlaki, nie pozwala zasłynąć mu w wygodnym, osiadłym życiu, toczącym się zbyt wolno.

Wędrownik – spostrzeżę urok życia wszędzie, gdziekolwiek się znajdzie, gdyż odkrywa to, czego inni w pozornej monotonii codziennych dni dopatrzeć się nie umieją. Wędrownik zna radość trudnych zwycięstw, urok przyrody, piękno zdobywania samotnie niewydeptanych ścieżek.

Wędrownik – stale uprawia wędrowki, wędruje w ziemie, w lecie, na wsi, w mieście, tropi miejsca, gdzie może być użyteczny. Droge jego wędrowki wyznaczają wartości zawarte w Prawie i Przrzeczeniu Harcerskim.

Wędrownicza dewiza

Wędrownicy działają w myśl wędrowniczej dewizy: **„Wyjdz w świat, zobacz, pomysł – pomóż, czyli działaj”**. W dewizie tej zawarty jest nakaz aktywności i służby. Jest ona zaproszeniem do pracy nad sobą, do szukania miejsca w społeczeństwie.

Wyjdz w świat, zobacz – to zaproszenie u progu prawie dorosłego już życia do wędrowki po otaczającym nas świecie, to zachęta do określonej postawy, to namowa do stylu życia, to zapowiedź odkrywania i poznawania nieznanego, to stwarzanie sobie wielkiej szansy. Wędrowanie jest czynnością nieodzownie związaną z rodajem ludzkim. Towarzyszy mu od zawsze. Wraz z wiekiem wędrowanie nabiera sensu i głębi. Głód poznawania inspirowane do wędrowania hen, poza kres horyzontu. Proces poznania opiera się na wrażeniach, spostrzeżeniach i wyobrażeniach. Przez obserwację uczymy się życia. Zauważamy piękno świata, złożoność zjawisk społecznych i ekonomicznych, sięgamy wzrokiem aż po horyzont.

Wyjdz więc w świat, by poznać wielopłaszczyznowo jego problemy, sprawy Europy, kraju, regionu, wspólnoty lokalnej. Mychodź w świat z szeroko otwartymi oczami i uszami, by jak najwięcej zobaczyć, poznać, zrozumieć i doświadczyć.

Któż z nas choć raz nie doznał uczucia ciekawości? Czy pamiętasz, jak pociągała cię tajemniczość nieznanych i nieodkrytych miejsc, tych za ścianą najbliższego lasu, niedalekiego czy też dalszego wzniesienia, za linią horyzontu?

Mychodź w świat, by nauczyć się spostrzegać, by rozwijać swoją wrażliwość na niezwykłość przyrody, by moc pojąć prawdę rządzące otaczającą nas rzeczywistością. Nie poznasz i nie zrozumiesz świata, jeżeli go nie zobaczysz, jeżeli nie wyjdziesz, by odkrywać jego piękno i tajemnice, by napełniać nim siebie.

Nie ma możliwości poznania bez doświadczenia. Chcemy odnajdywać sens i cel życia oraz przeżywać je godnie i odpowiedzialnie, z poczuciem dobrej spełnionej obowiązku. Aby odnaleźć sens życia – dobro, piękno i prawdę, aby je głosić, trzeba wyjść w świat – trzeba nieustannie wędrować.

Wydź, by poznać ludzi przez bezpośredni z nimi kontakt. Ten bliższy i dalszy świat przez wędrownictwo staje się płaszczyzną łączącą ludzi, przełamuje stereotypy, obala mity, rozwija i buduje braterstwo, jedno- czy wokół ponadczasowych wartości skautingu – harcerstwa.

Wędrowanie pobudzi cię do refleksji nad życiem, pojawiają się pytania, wątpliwości, na które zaczniesz szukać odpowiedzi, które zechcesz rozstrzygnąć. Często właśnie wędrowka – ta dostojna (fizyczna) – wyzwala wędrowkę po problemach, zagadnieniach czy tematach (intelektualną).

Takie budowanie własnego systemu wartości osadzonych na fundamencie Prawa i Przyczeczenia Harcerskiego oraz Kodeksu wędrowniczego traktować trzeba jako duży przywilej i zaszczyt, ale i obowiązek tym samym budowania cywilizacji społeczeństwa obywatelskiego. Nie lekajcie się takiego wyzwania.

Podkreślmy raz jeszcze: Nie ma harcerstwa bez mocnego osadzenia w otaczającej nas rzeczywistości społecznej. Nie ma wędrownictwa bez wychodzenia w świat – ten bliski oraz dalszy. Nasze życie jest nieustanną wielką wędrowką, w której uczestniczymy wraz z naszymi bliskimi, przyjaciółmi, koleżankami i kolegami oraz innymi spotkanymi ludźmi – bliźnimi. Spotykamy się na różnych ścieżkach, szlakach, drogach i bezdrożach rzeczywistości. W złych i dobrych chwilach.

Wydź więc i ty w świat pracy nad sobą, szukania swojego miejsca w społeczeństwie oraz służby bliźnim.

Pomyśl – Myślenie to czynność poznawcza ogólnych i istotnych cech rzeczy i zjawisk oraz stosunków – zależności między różnymi elementami rzeczywistości. Każda napotkana przez nas nowa sytuacja najczęściej i najlepiej mobilizuje do rozwiązywania napotkanych problemów, czyli w istocie do myślenia. Myślenie jest również ważnym elementem naszej świadomości i tożsamości. (...) Myślenie jest integralnie związane z całością procesów psychicznych człowieka. Chyba nikt nie wyobraża sobie jakiegokolwiek postępu, rozwoju cywilizacji bez procesu myślenia. Bez tej umiejętności nie moglibyśmy poznawać i przekazywać zdobytej wiedzy i doświadczeń kolejnym pokoleniom.

Myślenie to wielki dar – przywilej rodzaju „homo sapiens”. W wieku wędrowniczym uświadamiamy sobie, co to znaczy umieć myśleć i jaką rolę myślenie spełnia w życiu człowieka, rodziny, społeczeństwa, narodu i cywilizacji. Myślenie jest kluczem do zdobywania wiedzy, a wiedza to klucz do poznawania świata. Przez myślenie możemy zrozumieć istotę otaczającego nas świata i zjawisk w nim zachodzących. Dzięki procesom myślenia możemy kreować swoje postawy, wpływać na swoje zachowania, projektować i podejmować różne formy aktywności; zadania, a tym samym odczuwać radość, satysfakcję z rozwiązania kolejnego napotkanego problemu. Przez doskonalenie procesów myślenia rozwijamy także nasz intelekt, staramy się zrozumieć swoje i innych zachowania, postawy, akceptować odmienność i indywidualność. Jest jasne, że wędrownictwo jest wielką lekcją myślenia.

Pomóż, czyli działaj – *któż z nas nie oczekiwał pomocy, któż z nas nie doświadczał pomocy? Przypomnij sobie, jakie to uczucie móc liczyć na czyjaś pomoc. Czy ty jesteś już gotów do niesienia pomocy każdemu, kto jej potrzebuje? Cecha gotowości niesienia bezinteresownej pomocy, czyli po prostu pełnienia harcerskiej służby, jest fundamentem metody wędrowniczej. Jest zaproszeniem do postawy otwartej głowy, serca i rąk wobec sygnatów, by podejmować służbę Bogu, Polsce i bliźnim, a tym samym zmieniać siebie i otaczającą rzeczywistość. By tak działać, powinniśmy znać: cel działania, realne warunki działania, środki stosowane do celu i warunków, w których przychodzi nam działać.*

Działanie zatem to zaplanowany układ czynności, tworzących pewną całość, nakierowanych na określony cel, wprowadzających pozytywne zmiany w naszym otoczeniu.

Działanie to ważny element wędrowniczej filozofii budowania harcerstwa czynu i przez czyn. Wędrownictwo jest działaniem przez konkrety dla konkratów. Nasze działanie powinno być sumą potrzeb samych wędrowników, otaczającej rzeczywistości, środowiska działania, a w nim w tym konkretnych ludzi. Musi wynikać ze zbudowanego przez samych wędrowników programu działania. Podejmowane przez wędrowniczki i wędrowników działanie w dalszej lub krótszej perspektywie musi prowadzić do wymiernego pozytywnego efektu w zakresie podejmowanych zadań. To probierz naszego rozwoju duchowego, społecznego, intelektualnego i fizycznego.

*Nasze wędrownicze działania musi mieć konkretny cel, wyznacznik, sens i być w swej naturze dobre i użyteczne. Upowszechniać idee, organizować wędrownictwo, budować dobro, zmieniać siebie i świat na lepszy, pracować nad sobą, szukać i odnaleźć swoje miejsce w społeczeństwie i pełnić służbę **o to nasza wędrownicza dewiza.***

styczeń 2001 r.

hm. Krzysztof Sikora

Zasady pracy wędrowniczej

Wędrownicy chcą zmieniać świat na lepszy, ale wiedzą, że ulepszenie świata powinni zaczynać od samych siebie. Dlatego w swym działaniu kierują się trzema zasadami: **pracy nad sobą, szukania miejsca w społeczeństwie i służby.**

Praca nad sobą to ciągłe doskonalenie się – praca nad charakterem, rozwój fizyczny, intelektualny i duchowy. Poszukiwanie w sobie i doskonalenie tego, co najlepsze i eliminowanie słabości.

Szukanie miejsca w społeczeństwie związane jest bardzo ściśle z wchodzeniem w dorosłość. Każdy człowiek musi dla siebie znaleźć miejsce w społeczności, w której funkcjonuje. Musi odnaleźć się w różnych rolach: dziecka, ucznia, obywatela, a później pracownika czy rodzica. Podstawowym wyzwaniem dla młodego człowieka jest odnalezienie dziedziny, w której chciałby się rozwijać i w przyszłości podjąć pracę zawodową.

Służba jest działaniem podejmowanym przez wszystkich harcerzy. Jednak wśród wędrowników odgrywa szczególną rolę. Wędrownicy uczą się podejmowania odpowiedzialnej, stałej służby. W konsekwencji mają ukształtować w sobie postawę aktywnego człowieka – potrafiącego działać bezinteresownie na rzecz swojego otoczenia (rodziny, sąsiadów, kolegów z pracy, ale też nieznanomym, których napotka na swej drodze).

Symbolika wędrownicza – Wędrownicza watra

Symbolem wędrowników jest „Wędrownicza watra”. Jest to ognisko ułożone w sposób skautowy na tzw. długie palenie. Tworzą je trzy skrzyżowane polana i znajdujące się nad nimi trzy płomienie.

Polana ogniska są związane z zasadami wędrowniczej pracy: służba na rzecz społeczeństwa i organizacji; szukanie swojego miejsca w społeczeństwie; praca nad sobą – samodoskonalenie. Płomienie są symbolem dążenia ku doskonałości. Najmniejszy płomień to siła ciała – dbałość o zdrowie i tężyznę fizyczną. Średni płomień to siła rozumu – dążenie do wiedzy i rozwijanie swojego intelektu. Największy płomień to siła ducha – kształtowanie charakteru, dążenia do prawdy i Boga.

Wędrownicza watra jest elementem najważniejszego „znaku rozpoznawczego” wszystkich wędrowników – naramiennika wędrowniczego. Ognisko to symbol ciepła, bliskości, więzi, domu, rodziny, wiedzy, energii. Watra na zielonym tle lewego naramiennika to symbol świadomej życiowej wędrowki po zagadnieniach i tematach z zakresu wszelakich dziedzin ludzkiej aktywności. Wędrowki po własnej miejscowości, regionie, Polsce, Europie i świecie. Trzy płomienie oznaczają dążenie ku doskonałości, a brązowe polana sposób działania wędrowników – zasady wędrowniczej pracy. Zielone tło naramiennika przypomina, że to wszystko odbywa się na tle harcerskiego życia.

Naramiennik wędrowniczy

Naramiennik wędrowniczy jest wyróżnikiem wędrowniczek i wędrowników oraz instruktorów i instruktorów pracujących z wędrownikami. Naramiennik wędrowniczy jest noszony na lewym pagonie munduru. Pierwszy raz został wprowadzony oficjalnie w Organizacji Harcerzy ZHP w czerwcu 1938 r. Przyznawany jest rozkazem przez posiadającego naramiennik drużynowego/przełożonego. Jest wręczany uroczysto w gronie wędrowników przy płonącym ogniu.

Naramiennik jest noszony przez wędrowników po przebyciu próby wędrowniczej. Jest on symbolem wejścia do grupy i wyróżnia wędrowników pośród innych grup wiekowych, jest świadectwem pracy nad sobą i harcerskiej dojrzałości.

Jodelka wędrownicza

Innym symbolem używanym w ruchu wędrowniczym jest „jodelka wędrownicza”. Jest to metalowy znaczek koloru zielonego w kształcie drzewka iglastego z umieszczoną na nim wędrowniczą wiatrą. Przez pewien czas jodelka była używana jako znaczek oznaczający osoby aspirujące do ruchu wędrowniczego – zdobywające naramiennik wędrowniczy. Obecnie jest to ponownie znaczek oznaczający przynależność do Ruchu Programowo-metodycznego „Wędrownictwo”.

Współodpowiedzialność za organizację

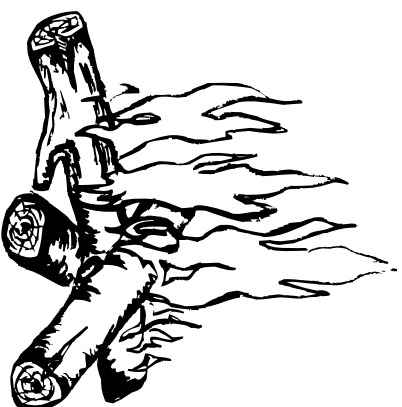
Wędrowniczki i wędrownicy tworzą w ramach ZHP wyróżniającą się grupę wiekową o dużym poczuciu tożsamości. Wiążąca dla tej grupy wiekowej jest idea wędrownictwa zawarta w Kodeksie wędrowniczym oraz dewizie wędrowniczej i opisana przez symbol, jakim jest wędrownicza wiatrą, umieszczona na naramienniku. Funkcjonowanie wszystkich tych elementów wzmocnia poczucie tożsamości i wskazuje, jakie wartości są najważniejsze dla wędrowników. Dzięki temu mają oni duże poczucie więzi z innymi wędrownikami i z całą organizacją. Wielu z nich podejmuje coraz większą odpowiedzialność za nasz Związek – pełniąc odpowiedzialne funkcje w swoich środowiskach harcerskich (drużynach, szczeplach, hufcach) oraz rozpoczynając służbę instruktorską.

Druhno Drużynowa, Druhu Drużynowy **Pamiętaj!**

- ◆ Podstawą, ideową dla ciebie i członków twojej drużyny wędrowniczej jest Prawo Harcerskie i Kodeks wędrowniczy. Świadome przyjęcie harcerskiego stylu życia jest cechą charakterystyczną każdego wędrownika.
- ◆ Wędrownicza dewiza zachęca was do aktywnej postawy wobec otoczenia. Zadbajcie, by wasza drużyna zrobiła jak najwięcej dobrego dla środowiska, w którym działacie.
- ◆ W każdym działaniu pamiętajcie o zasadach pracy wędrowniczej – pracy nad sobą, szukaniu miejsca w społeczeństwie i służbie.
- ◆ Naraniennik wędrowniczy jest znakiem rozpoznawczym wszystkich wędrowników. Zadbaj o to, by wszyscy członkowie twojej drużyny mogli się szczyścić jego posiadaniem.
- ◆ Ty i twoja drużyna jesteście współodpowiedzialni za całą organizację. Włączcie się w budowanie waszej harcerskiej wspólnoty – hulca.

INSTRUMENTY METODYCZNE

Instrumentami metodycznymi wykorzystywanymi w grupie wędrowniczej są: próba wędrownicza, stopnie harcerskie (harcerka i harcerz orli oraz harcerka i harcerz Rzeczypospolitej), uprawnienia, odznaki, sprawności mistrzowskie, znaki służb oraz stopnie instruktorskie (przewodniczka – przewodnik).

Instrumenty metodyczne możemy nazywać również bodźcami metodycznymi. Za ich pomocą drużynową zachęca wędrowników do podejmowania pracy nad sobą. Lecz równocześnie są one bodźcami pobudzającymi wędrownika do samorozwoju. Motywują one wędrowników do świadomego kształtowania własnej osobowości.

Próba wędrownicza

Każdy, kto chce zostać wędrownikiem, przechodzi próbę wędrowniczą. Próba ta jest statym elementem wejścia do grupy wędrowników, niezależnie, czy mamy do czynienia z przechodzeniem wewnątrz drużyny wielo-
poziomowej, przejściem między drużynami (starszoharcerską i wędrowniczą), czy też odbywa ją osoba przycho-
dząca do harcerstwa. Celem próby jest uświadomienie harcerce/harcerzowi zasad funkcjonowania w zespole wędrowniczym. Próba wędrownicza trwa do 6 miesięcy.

Wymagania próby wędrowniczej są tworzone w konkretnym środowisku (najczęściej w drużynie). Najważ-
niejszą jej częścią są wymagania związane ze specyfiką wędrownictwa. Dzięki nim kandydat na wędrownika ma
poznać idee służby i wyczytnu, kodeks wędrowniczy, symbolikę wędrowniczą. Wszystko to pozwoli mu zrozumieć
miejsce wędrownika w organizacji. Jeżeli próba wiąże się z przejściem do nowej drużyny, powinna zawierać wy-
magania związane z tą drużyną (konstytucja, historia, bohater).

Zadania, które realizowane są w ramach każdej próby wędrowniczej, mają stwarzać pole do samodoskona-
lenia i powinny być w dużej części samodzielnie określane przez odbywającego próbę. Da mu to możliwość
przygotowania się do zdobywania stopni HO i HR.

WYMAGANIA PRZYKŁADOWEJ PRÓBY WĘDROWNICZEJ:

- ◆ Rozumiem, do czego zobowiązuje mnie Kodeks wędrowniczy.
- ◆ Znam symbolikę Wędrowniczej waty.
- ◆ Wykonałem jedno (dwa, trzy...) zadanie, mające charakter wyczytnu.
- ◆ Podjąłem się stątej służby na rzecz środowiska działania.
- ◆ Znam konstytucję drużyny wędrowniczej, do której należę, jej historię i bohatera.

Dla osób wstępujących do ZHP po ukończeniu szesnastego roku życia próba wędrownicza jest uzupełniana o próbę harcerki/harcera. Realizacja tej próby umożliwiała zdobyć podstawowej wiedzy o harcerstwie, niezbędnej do podjęcia świadomej decyzji o pełnej przynależności do ZHP. Zakończenie próby wędrowniczej połączonej z próbą harcerki/harcera jest jednoznaczne z dopuszczeniem do złożenia Przyrzeczenia Harcerskiego.

WYMAGANIA PRÓBY HARCERKI/HARCERZA

1. Znam i rozumiem treść Przyrzeczenia Harcerskiego.
2. Znam i rozumiem Prawo Harcerskie.
3. Znam i rozumiem symbolikę krzyża harcerskiego, lilijki i koniczynki. Potrafię wyjaśnić, do czego zobowiązuje harcerskie pozdrowienie „Czuwaj”.
4. Znam hymn harcerski i umiem go zaśpiewać.
5. Kompletnie swój mundur harcerski.
6. Systematycznie uczestniczę w zbiórkach zastępu i drużyny.
7. Wykonałam/em z zastępem (patrolem) przynajmniej jedno zadanie zespołowe (lub projekt).
8. Znam nazwę drużyny, imię i nazwisko zastępowego i drużynowego i wiem, jak się z nimi skontaktować.

Uwaga. Próbę można poszerzyć o dodatkowe wymagania przyjęte w drużynie.

W wyniku próby wędrowniczej harcerz starszy staje się wędrownikiem i otrzymuje wręczony w sposób ob-
rządowy naramiennik wędrowniczy. Nadanie naramiennika jest normowane przez tradycje danego środowiska.
Zasadą wspólną jest przyznawanie naramiennika przy ogniu (ognisko, kominek). Nadanie naramiennika odbywa
się zazwyczaj w gronie wędrowników i instruktorów. Obrzęd nadania naramiennika można połączyć z obrzędem
odnowienia Przyrzeczenia Harcerskiego.

ODNOWIENIE PRZYRZECZENIA HARCERSKIEGO

W czasie wojny harcerzy rozwiązało po różnych zakątkach świata. Między innymi do Indii. Powstała tam cała chorągiew. Tam też w 1944 roku na jednej ze zbiorów wędrowniczek i skautów wprowadzono ciekawy zmodyfikowany: ustalono, że przy przejściu harcowników (czyli harcerzy do 15–16 lat) do drużyn wędrowniczek i skautów będą oni odnawiać Przyrzeczenie. Oto króciutkie wspomnienie:

„Moment zaстанowienia się i ten, kto naprawdę gotów pełnić służbę harcerską, zostaje i Przyrzeczenie powtarza. Kto szedł tylko dlatego, że szli inni – odchodzi. Każdy mówi słowa Przyrzeczenia sam, głośno lub cicho, powoli lub pośpiesznie. Sam. Nikt go nie prowadzi. Sam ma przecieżyć pracować w harcerskiej gromadzie. Lekko drżają ręce przy podpisywaniu deklaracji: *„Ja... – rozumiem i doceniam znaczenie i konieczność pracy nad sobą w służbie...”*”

Właśnie. Wędrownik to już nie tylko dziecko, które składa harcerskie Przyrzeczenie i które będzie prowadzone w harcerskiej gromadzie przez starszego brata – drużynowego. Wędrownik wie, dlaczego chce pozostać w harcerstwie, musi rozumieć idee harcerstwa i swoje w nim zadania, musi wiedzieć, że powinnością jego jest stać się pracą – pracą nad sobą w służbie ludziom i Ojczyźnie i pracą dla ludzi, pomoc bliźnim, harcerska służba Polsce.

Przyrzeczenie składa się raz w życiu. Ale inaczej się je rozumie i przeżywa mając lat 11–12, a inaczej mając 15–16. Odnowienie Przyrzeczenia daje nowe siły do wyrwania w Prawie Harcerskim, w harcerskiej służbie. Jest też potwierdzeniem, że harcerz ma nadal szczerą wolę, że nadal przyrzeka całym życiem służyć. Odnowienie nie jest składaniem Przyrzeczenia, bo nikt od harcerza go nie odbiera. Harcerka, harcerz sam recytuje tekst w obecności swojej drużyny. Najlepiej – tylko w obecności drużyny. Przyrzeczenie, także odnowienie Przyrzeczenia, jest sprawą bardzo intymną, to osobiste przeżycie. Dlatego przy Przyrzeczeniu nie może być miejsca dla ciekawych i obojętnych, dlatego ta chwila najczęściej następuje w gronie własnej drużyny.

W czasie obrzędu odnowienia Przyrzeczenia drużynowy zapytuje: „Czy masz nadal szczerą wolę, czy nadal chcesz żyć po harcersku, wypełniać nasze Przyrzeczenie i Prawo?”. Jeśli harcerz odpowie, że tak, drużynowy wzywa go, by wobec ognia lub sztandaru odnowił Przyrzeczenie. Po wypowiedzeniu słów roty, harcerz stwierdza: „Na moim słowie polegajcie jak na Zawiszy”. Teraz inaczej niż wtedy, gdy składał Przyrzeczenie. To nie instruktor przekazuje mu najważniejszą dewizę harcerskiego życia. Teraz sam deklaruje mówienie prawdy i życie w prawdzie. Deklaruje pełną odpowiedzialność za siebie. Po odnowieniu Przyrzeczenia przez każdego oddzielnie drużynowy dokonuje wjaśnienia harcerzy w ich nowe prawa i obowiązki – wygłasza krótką gawędę o tym, że jako wędrownicy mają pełnić służbę Ojczyźnie: społeczeństwu, innym ludziom, sobie samym. (...)

lipiec 1984

hm. Stefan Wajda

Stopnie harcerskie

Ważnym elementem pracy nad sobą są dla wędrowników stopnie harcerskie. Wędrownicy zdobywają dwa ostatnie stopnie: harcerka orla – harcerz orli oraz harcerka Rzeczypospolitej – harcerz Rzeczypospolitej.

Próba jest indywidualna – wędrownicy w ramach próby samodzielnie planują i realizują zadania. Planowanie i realizację próby wspiera opiekun próby. Zdobywanie stopni polega na zaplanowanej i świadomej pracy nad sobą, aktywnym poszukiwaniu swojego miejsca w otaczającym świecie, służbie oraz podejmowaniu prób kształtowania rzeczywistości; wymaga odpowiedzialności za siebie i otoczenie.

Próba jest otwierana najczęściej przez kapitułę stopnia, która może działać na poziomie drużyny, szczepu, związku drużyn czy wreszcie hufca. Kapituła akceptuje zadania, które w ramach próby postawił sobie zdobywający stopień. Po zakończeniu próby ocenia realizację zadań i przyznaje stopień.

♦ Zdobywanie stopnia harcerki/harcerza orlego

Kierując się Prawem Harcerskim buduje swój własny system wartości. Sama/sam wyznacza swoje cele. Wybiera swoją drogę życiową. Dąży do mistrzostwa w wybranych dziedzinach. Podejmuje wyzwania. Znajduje pole stałej służby. Taka jest idea stopnia harcerki/harcerza orlego.

Stopień ten zdobywany być powinien w 1–2 klasie szkoły ponadgimnazjalnej (16–18 lat). Zdobywający go wędrownik powinien sam stworzyć dla siebie zabezpieniający wszechstronny rozwój program próby. W programie próby ważne miejsce zajmują zadania związane z pracą nad charakterem i budowaniem własnego systemu wartości. W układaniu programu próby wędrownika może wspierać opiekun próby (drużynowy, przyboczny lub po prostu inny wędrownik – starszy, o większym doświadczeniu).

Szczególne wymagania stopnia harcerka orla / harcerz orli znajdziecie w regulaminie stopni harcerskich w rozdziale Załączniki.

♦ Zdobywanie HO jako pierwszego stopnia

Jeżeli wędrownik przed przyjściem do drużyny nie był harcerzem, to po zakończeniu próby wędrowniczej rozszerzonej o próbę harcerza składa Przyrzeczenie i przystępuje do zdobywania stopnia harcerza orlego. Próba jego jest jednak dodatkowo poszerzona o najważniejsze wymagania poprzednich stopni. O tym, jakie to wymagania, decyduje rada drużyny lub odpowiedzialna kapituła, otwierająca próbę na stopień. Taka próba będzie zdecydowanie trudniejsza i wymagająca od harcerki/harcerza więcej wysiłku niż od tych, którzy zdobyli wcześniej stopień samarytanki/ćwika.

Dobierając zadania uzupełniające próbę HO należy pamiętać o tym, by wybrać z „niższych” prób tylko te wymagania, których zrealizowanie będzie konieczne dla normalnej pracy wędrownika w harcerstwie i dla jego harcerskiego rozwoju. Z racji wieku wiele wymagań „ma on już za sobą” – zrealizował je w swoim „cywilnym” życiu. Wypada także wziąć pod uwagę możliwości czasowe wędrownika, by nie zahamować realizacji próby zbyt dużą liczbą dodatkowych zadań.

♦ Próba harcerki/harcerza Rzeczypospolitej

Ma własny system wartości wynikający z Prawa Harcerskiego. Kieruje się nim we wszystkich aspektach swojego życia. Potrafi godzić pełnione przez siebie role, np. w rodzinie, w szkole, w pracy, w działalności społecznej. Osiąga mistrzostwo w wybranych dziedzinach aktywności. Jest świadomą obywatelką/świadomym obywatelem RP. Swoim życiem daje świadectwo o harcerstwie. Taka jest idea stopnia harcerki/harcerza Rzeczypospolitej.

Stopień HR jest ukoronowaniem rozwoju i doskonalenia się harcerza. Ma świadczyć o społecznej dojrzałości jego posiadacza, a więc zdobywany powinien być po 18 roku życia. Powinien on kończyć proces harcerskiego samodoskonalenia i pracy nad sobą.

Stopień harcerki/harcerza Rzeczypospolitej związany jest w ZHP z dużym prestiżem. Jest przez niektórych traktowany tak poważnie i z takim „nabożeństwem”, że nie jest w ogóle zdobywany. Wynika to często z niezrozumienia idei stopnia. Harcerz Rzeczypospolitej nie jest harcerskim ideałem – osiągnięcie tego stopnia nie jest równoznaczne z wejściem do panteonu harcerskich świętych. Oznacza jedynie, że harcerz, który go zdobył, wszedł w dorosłość, znalazł swoje miejsce w społeczeństwie i potrafił tego dokonać w harcerskimi ideałami.

Jeżeli zastanawiacie się, jaki powinien być wędrownik posiadający stopień harcerza Rzeczypospolitej, cofnijcie się do rozdziału pierwszego Wstęp – istota pracy wędrowniczej i przeczytajcie tekst *Jacy powinni być wędrownicy?*

Szczegółowe wymagania stopnia harcerka Rzeczypospolitej / harcerz Rzeczypospolitej znajdziecie w regulaminie stopni harcerskich w rozdziale Załączniki.

♦ Co po zdobyciu stopnia HR?

Wędrownik ma możliwość zdobycia stopnia harcerki/harcerza Rzeczypospolitej w wieku 19–21 lat. Zastanówmy się, co się dalej z nim dzieje? Po pierwsze może nadal działać w drużynie – będąc cennym jej członkiem, spełniając w niej różne odpowiedzialne funkcje (choćaby ważną rolę opiekuna prób na stopnie HO i HR). Jednak tkwienie w drużynie dwudziestokilkulatków na dłuższą metę nie ma racji bytu. Naturalną kolejną rzeczą jest odejście z drużyny i zakończenie działalności w ramach ZHP. Ostatycznym takim momentem jest skończenie 25 lat.

Oczywiście część wędrowników pozostaje w harcerstwie, ale już w innych rolach. Po pierwsze mogą wybrać drogę instruktorską i pozostać w ZHP w charakterze kadry wychowawczej. Po drugie mogą zostać starszyną – będąc nadal harcerzami rozwijając się w ramach idei zawartych w Przyrzeczeniu Harcerskim, równocześnie pełniąc służbę na rzecz organizacji. Wreszcie mogą pozostać członkami wspierającymi ZHP – działającymi. Wtedy, co prawda już bez mundurów, mogą zachować więź z organizacją i dalej działać na rzecz ZHP.

◆ Stopnie męskie i żeńskie

Podstawowe wymagania stopni harcerki orlej i harcerza orlego oraz harcerki Rzeczypospolitej i harcerza Rzeczypospolitej są takie same. Nie ma bowiem potrzeby różnicowania tych wymagań (bardzo przecież kierunkowych i ogólnych) w sytuacji dużej indywidualizacji na etapie budowania prób. Stąd też dużą wagę należy przywiązywać do odpowiedniego konstruowanie prób na stopnie dla dziewcząt i chłopców oraz do właściwego doboru ewentualnych opiekunów prób (najlepiej, gdy zdobywającymi stopień opiekują się osoby tej samej płci).

Uprawnienia, odznaki i sprawności mistrzowskie

Umiejętności zdobyte w czasie działania w drużynie wędrowniczej powinny być przydatne w dorosłym życiu. W miarę możliwości powinny być potwierdzone zaświadczeniami czytelnymi na zewnątrz organizacji.

Dopełniający się system uprawnień, odznak i sprawności mistrzowskich służy potwierdzeniu osiągnięcia przez wędrownika mistrzostwa w wybranych dziedzinach aktywności. Są one ważnymi krokami na drodze wędrowniczego samodoskonalenia. Uprawnienia, odznaki i sprawności są dowodem trudu włożonego przez wędrownika w pracę nad sobą, a chęć ich posiadania jest dodatkową motywacją do podejmowania takiego wysiłku.

◆ Uprawnienia i odznaki

Odznaki specjalnościowe i uprawnienia państwowe dają możliwość potwierdzenia posiadanej wiedzy i umiejętności na zewnątrz harcerstwa. Dają możliwość pełnienia dalszej służby na wielu polach aktywności społecznej.

Niektóre odznaki i uprawnienia zdobywane przez wędrowników

- ◆ Brązowa i Srebrna Oznaka Ratownika Medycznego ZHP
- ◆ Uprawnienia krótkofalarskie
- ◆ Certyfikaty językowe
- ◆ Prawa jazdy różnych kategorii
- ◆ Uprawnienia WOPR
- ◆ Uprawnienia wspinaczkowe
- ◆ Odznaki i uprawnienia PTTK
- ◆ Odznaki i uprawnienia PZJ
- ◆ Odznaki i uprawnienia lotnicze
- ◆ Odznaki i uprawnienia wodniackie
- ◆ Odznaki i uprawnienia pożarnicze

♦ **Sprawności mistrzowskie**

Sprawności mistrzowskie są ukoronowaniem rozwoju harcerskiego. Dotyczą one dziedziny, w których wędrownicy nie mają możliwości zdobycia uprawnień bądź odznak. Każda sprawność mistrzowska jest zbudowana według takiego samego schematu. Obejmuje wiedzę i umiejętności z dziedziny, której dotyczy na poziomie mistrzowskim oraz zadania dodatkowe ustalone dla każdej osoby zdobywającej sprawność z osobna. Takie zadania określa zdobywający sprawność w porozumieniu ze specjalistami w danym temacie oraz drużynowym.

Znaki służb

Znaki służb przygotowują do świadomego podjęcia stałej służby i uczą pracy w zespole. Zdobywając znaki służb wędrownik poznaje obszary aktywności, na których ma możliwość pełnić służbę na rzecz organizacji i społeczeństwa.

Znaki służb zdobywa się w kilkuosobowych zespółach – patrolach zadaniowych. Zespół taki:

- ♦ przygotowuje plan zdobywania znaku służby,
- ♦ zatwierdza go w radzie drużyny,
- ♦ realizuje zadania znaku służby w czasie od kilku miesięcy do najbliższej roku,
- ♦ podsumowuje i dokonuje samooceny,
- ♦ zwraca się do rady drużyny o przyznanie znaku.

Szczególne informacje dotyczące trybu zdobywania znaków służb znajdziecie w „Zasadach zdobywania znaków służb” w rozdziale Załączniki.

Obecnie możemy zdobywać w ZHP 10 znaków służb:

- Znak służby dziecku
- Znak służby gospodarce
- Znak służby kulturze
- Znak służby nauce
- Znak służby pamięci
- Znak służby przyjaźni
- Znak służby przyrodzie
- Znak służby turystyce
- Znak służby w społeczności lokalnej
- Znak służby zdrowiu

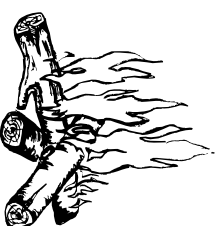

Stopnie instruktorskie

Część wędrowników decyduje się na pełnienie stałej służby w ZHP i wstępuje na drogę instruktorską. Dla tych wędrowników próba przewodnikowska jest bardzo ważnym bodźcem pobudzającym do doskonalenia się. Jest to jednak instrument tylko dla wybranych – tylko tych, którzy myślą o działalności wychowawczej w ramach ZHP. Zdobywanie tych stopni wiąże się z pełnieniem w organizacji funkcji instruktorskich.

Druhno Drużynowa, Druhu Drużynowy, Pamiętaj!

- ◆ Próba wędrownicza nie jest po to, by pokazać, że ktoś jest wędrownikiem doskonałym, lecz po to, by zapoznać harcerza starszego z zasadami pracy wędrowniczej, by mógł on świadomie stać się wędrownikiem. Nararniennik wędrowniczy wyróżnia wędrowników od zuchów, harcerzy i harcerzy starszych, nie jest natomiast wyróżnikiem super wędrowników. Nararniennik otrzymuje się w wieku ok. 16 lat.
- ◆ W twojej drużynie wędrowniczej są zdobywane stopnie: harcerka i harcerz orli oraz harcerka i harcerz Rzeczypospolitej, a nie takie stopnie, jak np.: tropicielka, odkrywca, samarytankanka. Oczywiście harcerze starsi, którzy przyszedli do twojej drużyny z ołtarzą próbą, na stopień samarytanki/ciwka, muszą te próby zakończyć.
- ◆ Wędrownicy, dążąc do mistrzostwa w wybranych dziedzinach, zdobywają, uprawnienia, odznaki i sprawności mistrzowskie. Ważne jest, by każdy wędrownik był w czymś specjalistą – takim, na którego wszyscy mogą liczyć.
- ◆ Znaki służb są potwierdzeniem umiejętności, doświadczenia oraz dalszej gotowości pełnienia służby w danej dziedzinie. Miejmy na uwadze nie ilość – lecz jakość.
- ◆ Jeżeli u któregoś z wędrowników dostregasz predyspozycje do pracy wychowawczej – nie wahaj się zaproponować mu, by wstąpił na drogę rozwoju instruktorskiego.

Funkcjonowanie drużyny

Praca nad sobą wędrownika nie powinna być realizowana w pojedynkę. Istotą metodyki wędrowniczej jest przecież samowychowanie harcerza przez pracę w grupie i pozytywny, mobilizujący wpływ grupy na jednostkę. Taką grupą jest drużyna, patrol zadaniowy, zastęp.

Wędrowniczki i wędrownicy działają w ramach drużyn wędrowniczych. Są to najczęściej **drużyny koedukacyjne**, choć zdarzają się również drużyny żeńskie i męskie. Drużyny wędrownicze są zwykle mniejsze od harcerskich i starszoharcerskich – mogą liczyć **9 (i więcej) członków**. Ich liczebność nie powinna zasadniczo przekroczyć dwudziestu kilku osób. Jest to istotne ze względu na więzi, jakie łączą członków zespołu wędrowniczego.

Drużyna wędrownicza nie jest tylko sformalizowaną strukturą ze sztywnym podziałem ról i zadań. Powinna być przede wszystkim grupą ludzi, których łączy jedna idea. Brak w niej wyraźnego podziału na kadre i ucześników – wszyscy odnoszą się do siebie na zasadach partnerskich. Praca w zespole wędrowniczym uczy żyć wśród ludzi i dla ludzi, dlatego tak ważne są więzi, jakie powstają przy realizacji zadań. To czas, w którym nawiązują się przyjaźnie na całe życie. **Grupa wędrownicza powinna opierać się na wzajemnej przyjaźni**, która scementuje ją mocniej niż jakiegokolwiek inne spoiwo.

Drużyna powinna być również wspólnotą o charakterze towarzyskim. Ożywione życie towarzyskie, wspólne przeżycia kulturalne i specyficzna, harcerska atmosfera spajają zespół w wyjątkowo silny sposób. Wszystko to sprawia, że możemy pracować i bawić się w grupie osób o zbliżonym systemie wartości, podobnie odbierających świat czy reagujących na pewne zjawiska i wydarzenia.

Drużyna wędrownicza to zespół elitarny. Nie mówimy tu jednak o elitaryzmie o charakterze finansowym czy też towarzyskim. Wędrownikiem bowiem może zostać każdy. Elitarność wynika z faktu, że każdy może przystąpić do próby wędrowniczej, lecz nie wszyscy ją przejdą. Kandydat na wędrownika musi bowiem zaakceptować stawiane mu przez organizację wymagania dotyczące pełnienia służby i pracy nad sobą. Dlatego o elitarności drużyny wędrowniczej stanowi świadome przyjęcie dla siebie harcerskiego stylu życia przez wszystkich członków zespołu. Elitarność przejawia się w swoistym znaku jakości, jakim jest wędrownicza watra.

Elitarność grupy wędrowniczej koniecznie musi łączyć się z otwartością. Oznacza to możliwość przystąpienia do drużyny każdego, kto zobowiąże się przestrzegać zasad ruchu wędrowniczego. Otwartość oznacza również

gotowość współpracy z innymi – niezamykanie się we własnym środowisku. Otwartość to praca skierowana na zewnątrz grupy. Izolowanie się od reszty braci harcerskiej powinno być traktowane jako skaza na honorze.

Drużynę wędrowniczą powinna cechować solidarność – umiejętność wspólnego radzenia sobie w trudnych sytuacjach. Ważne jest wypracowanie mechanizmów pozwalających na udzielanie w ramach drużyny pomocy tym, którym jest ona właśnie potrzebna. Wynika to z faktu, iż wędrownicy zgodnie z ideą braterstwa zawsze mogą na siebie liczyć.

Drużyna wędrownicza powinna być niepowtarzalna – wyraźnie odróżniająca się od innych drużyn. Warto, by swoim członkom dawała poczucie dumy z przynależności do zespołu. Kluczem do tego jest między innymi bogata obrzędowość. Każde Przyrzeczenie, przyjęcie nowej osoby czy nadawanie naramiennika powinno być przedmiotem silnych przeżyć estetycznych i duchowych. Ważne jest, aby obrzędy w drużynie wędrowniczej były szczególne i niepowtarzalne.

Demokracja w drużynie. Konstytucja drużyny

Drużyna wędrownicza jest zespołem samorządnym, demokratycznie podejmującym prawie wszystkie decyzje. Drużyna jest wspólnotą tworzących ją wędrowników – „własnością” wszystkich jej członków. Każdy członek drużyny musi mieć pewien wpływ na jej kształt i działanie.

Specyfika drużyny wędrowniczej polega na tym, że najważniejszą jej władzą jest organ demokratyczny (np. rada drużyny). Powoduje to konieczność funkcjonowania w drużynie konstytucji, która określa podział kompetencji pomiędzy drużynowym a radą drużyny (pisząc tu i dalej o radzie drużyny mamy na myśli organ demokracji funkcjonujący w drużynie).

♦ Konstytucja drużyny

Zasady pracy drużyny reguluje jej wewnętrzny dokument, zwany najczęściej konstytucją drużyny. W każdej drużynie istnieją pewne prawa – wewnętrzne zasady funkcjonowania – wykraczające poza uregulowania znajdujące się w *Instrukcji drużyny harcerskiej, starszoharcerskiej, wędrowniczej i wielopoziomowej*. Konstytucja jest dokumentem, w którym wszystkie obowiązujące w drużynie prawa są spisane i w ten sposób „zabezpieczone”. W drużynie wędrowniczej konstytucja reguluje przede wszystkim podział odpowiedzialności za drużynę pomiędzy drużynowym i radą drużyny.

Konstytucja służy budowaniu i utwalaniu samorządności. Członkowie drużyny tworząc ten dokument, a później podpisując się pod nim, biorą na siebie odpowiedzialność za stworzony zespół i akceptują prawa w nim funkcjonujące (umocnienie poczucia wspólnoty). Konstytucja umożliwia branie na siebie odpowiedzialności za to, co się dzieje w drużynie, przez wszystkich jej członków. Poza tym konstytucja drużyny:

- usprawnia organizację pracy w drużynie;
- wprowadza mechanizmy pomagające godzić sprzeczności lub napięcia w drużynie;
- informuje o zorganizowaniu drużyny do działania osoby zewnętrzne (komenda hufca, rodzice, osoby zainteresowane przystąpieniem do drużyny);

- pomaga członkom drużyny zrozumieć mechanizmy demokracji i samorządności.

Konstytucja na wstępie powinna zawierać zapisy dotyczące tożsamości drużyny, takie jak numer, nazwa, bohater, barwy, miejsce działania itp. Dobrze byłoby również umieścić (np. w formie preambuły) zapis stanowiący – czym jest konstytucja dla drużyny oraz kiedy i dlaczego została uchwalona.

W zasadniczej części określamy ważne dla drużyny prawa dotyczące:

- założeń organizacyjnych (kompetencje i zasady działania rady drużyny, kompetencje drużynowego, system małych grup itp.);
- członkostwa w drużynie (przyjmowania do drużyny nowych osób, prawa i obowiązki członka drużyny);
- zwyczajów i obrzędów drużyny;
- zasady zdobywania stopni (w tym funkcjonowania kapituły).

Na koniec nie powinniśmy zapomnieć o zasadach wprowadzania zmian do konstytucji. Możemy również ustanowić osobę odpowiedzialną za przestrzeganie w drużynie konstytucji, przeprowadzanie zbiorów konstytucyjnych, przechowywanie oryginału konstytucji (może się ona nazywać np. strażnikiem konstytucji). Konstytucja musi być zatwierdzona przez całą drużynę.

Konstytucja powinna powstać zaraz po zorganizowaniu się drużyny – jej przedstawienie w komendzie hufca jest warunkiem pozytywnego zakończenia okresu próbnego. Oczywiście konstytucja jest i powinna być tworem żywym – podlegającym zmianom. Drużyna zmienia się, przeobraża, zmniejsza lub zwiększa, a wraz z nią może zmieniać się konstytucja. W związku z tym konstytucja powinna być elementem pewnej stabilizacji pracy drużyny (nie powinna zmieniać się co miesiąc), ale też nie może być skostniałym dokumentem, który wymyślony dawno, dawno temu i nie przystaje już do rzeczywistości drużyny.

Nie zapomnijmy, że konstytucja jest tylko naszym wewnętrznym prawem. Musi być zgodna z podstawowymi dla drużyny dokumentami, jakimi są: *Statut ZHP* oraz *Instrukcja drużyny harcerskiej*, *starszoharcerskiej*, *wędrowniczej* i *wielopoziomowej*.

♦ **Zbiórka konstytucyjna (zgromadzenie wszystkich członków)**

Zbiórka konstytucyjna jest najwyższą władzą w drużynie wędrowniczej. Spotykają się wtedy wszyscy członkowie drużyny i podejmują najważniejsze decyzje, takie jak: wybór drużynowego czy przyjęcie konstytucji lub poprawek do niej. Zbiórka konstytucyjna powinna być organizowana co najmniej raz do roku. To dobre miejsce na podsumowanie roku pracy i poważną rozmowę o przyszłości drużyny.

♦ **Organ demokratyczny: rada drużyny i wędrowniczy krąg rady**

W drużynie wędrowniczej ważne jest funkcjonowanie jej organu demokratycznego (np. rady drużyny). W odróżnieniu od drużyny harcerskiej i starszoharcerskiej – rada drużyny wędrowniczej sama ustala swoje kompetencje (powinny być oczywi-

ście zapisane w konstytucji drużyny). Rada powołuje drużynowego i podejmuje wszystkie ważne dla drużyny decyzje w trybie demokratycznym.

Zasadniczo możemy w drużynie wędrowniczej przyjąć dwa modele funkcjonowania organu demokratycznego. Pierwszy z nich to klasyczna rada drużyny. Zasiadają w niej najważniejsi funkcyjni: drużynowy, przyboczni i zastępowi. Zaletą takiego modelu jest duża mobilność i łatwość zwolnienia (związana z małą liczbą zasiadających w niej osób) oraz funkcjonowanie w niej najbardziej doświadczonych członków drużyny. Istotną wadą jest brak dostępu do podejmowania ważnych decyzji przez dużą część członków drużyny. Taką radę możemy polecić właściwie tylko bardzo licznym drużynom (liczącym powyżej 25–30 osób), w których inny sposób podejmowania decyzji byłby uciążliwy. W takim przypadku bardzo ważne jest zwolnienie zbiórki konstytucyjnej, podejmującej najbardziej istotne dla drużyny decyzje.

Drugi model, który uważamy za bardziej wskazany w drużynie wędrowniczej, to wędrowniczy krąg rady. W takim kręgu zasiadają wszyscy członkowie drużyny (oczywiście po okresie próbnym). Krąg rady bardzo przypomina „zbiórkę konstytucyjną” (choć używanie tej nazwy do grona spotykającego się czasami 2–3 razy w miesiącu byłoby zapewne niezbyt szczęśliwe). Zaletą takiego zorganizowania się do podejmowania decyzji jest „dostęp do władzy” wszystkich członków drużyny i możliwość uczenia się samorządności od starszych. W drużynach liczących powyżej 15–20 osób problemem może być sprawne podejmowanie decyzji, ale jest to wtedy możliwość wspieranej nauki demokracji i kultury dyskusji.

♦ Kapituła stopni

Pewną formą samorządności wędrowników są kapituły stopni: harcerki i harcerza orlego oraz harcerki i harcerza Rzeczypospolitej. Celem pracy tych kapituł jest ułatwienie wędrownikowi „dobrego przejścia” przez próbę na stopień HO lub HR. Kapituła opiniuje proponowany przez wędrownika program próby na stopień i wnioskuje do drużynowego o otwarcie próby w rozkazie. W czasie próby kapituła może udzielić wsparcia zdobywającemu stopień lub jego opiekunowi – o ile takiej pomocy potrzebuje. Na koniec dokonuje oceny próby po jej zakończeniu, zamyka ją i wnioskuje o przyznanie stopnia przez drużynowego.

Kapituły mogą funkcjonować na poziomie drużyny. W ich skład wchodzić członkowie drużyny posiadający stopień, którego realizację i przyznanie prowadzi dana kapituła. Jeżeli drużyna jest bardzo liczna, może wybiierać członków kapituły na określony czas. W przypadku zbyt małej liczby osób posiadających dany stopień (musi być ich co najmniej troje) można zorganizować kapitułę wspólną dla kilku drużyn na szczeblu szczeplu, związku drużyn bądź hufca (najczęściej dzieje się tak w przypadku stopnia harcerki/harcerza Rzeczypospolitej).

♦ Współodpowiedzialność za drużynę

Każdy członek drużyny wędrowniczej odpowiada za określony obszar działalności drużyny (finanse, kwatery, mistrzostwo, gra na gitarze, kronika, opieka na harcówką itp.). Powierzanie wędrownikom funkcji mniejszych lub większych, dostosowanych do ich możliwości, buduje poczucie współtworzenia drużyny i odpowiedzialności za zespół. Ważne, by były to funkcje, które w sposób widoczny potrzebne są w drużynie – wędrownik musi wiedzieć i rozumieć sens funkcji, jaką sprawuje.

W drużynie harcerskiej drużynowy musi dokładnie określić zadania funkcyjnemu. Natomiast w drużynie wędrowniczej należy postawić na kreatywne myślenie funkcyjnych. Wędrownicy powinni mieć możliwość posiadania dużej swobody w podejmowaniu decyzji, w wyznaczaniu sobie zadań w ramach pełnionej funkcji. Ze swych działań rozliczają się przed radą drużyny.

Rola drużynowego

Drużynowy w drużynie wędrowniczej to lider – przywódca, obdarzony zaufaniem przez wędrowników. Jest wybierany na funkcję przez drużynę i może być przez nią odwołany. Dlatego też pozycja drużynowego zależy od jego autorytetu jako lidera grupy oraz zaufania, jakim został obdarzony przez członków drużyny. Drużynowy jest pierwszym wśród równych. Formalnie jego miejsce w zespole określa konstytucja drużyny.

Wybór drużynowego przez drużynę

Bardzo istotna dla pracy zespołu wędrowniczego jest jego samorządność i wewnętrzna demokracja. Objawia się ona przede wszystkim przez prawo drużyny do decydowania, kto będzie jej drużynowym. W oczywisty sposób wynika to z instrukcji regulującej pracę drużyn wędrowniczych. Wybór drużynowego nie jest procesem łatwym.

Cała drużyna decyduje, kto będzie jej przewodniczył, co oznacza, że nowo wybrana osoba za chwilę stanie się przełożonym, przyznającym stopnie i sprawności, reprezentującym drużynę na zewnątrz, odpowiedzialnym za majątek i finanse drużyny. Trzeba zadbać, by zbiórka konstytucyjna powołująca nowego drużynowego była tak poprowadzona, aby stała się okazją do podejmowania dojrzalszych decyzji przez wszystkich wędrowników.

Komendant hufta powinien decyzyjnie drużyny potwierdzić swoim rozkazem, jednak nie musi zrobić tego w każdej sytuacji. Statut ZHP wymaga, by osoba powoływana na funkcję drużynowego była przygotowana do jej pełnienia. Tak więc wybór drużyny jest ograniczony do tych osób, które spełniają powyższe wymagania.

Wskazane jest, by drużynowy drużyny wędrowniczej był osobą pełnoletnią, instruktorem – najlepiej w stopniu podharcmistrza (wtedy ma możliwość organizowania samodzielnie obozów wędrownych). Dobrze, gdy jest choć trochę starszy od członków swojej drużyny, tym lepiej może ich wspierać w ich samorozwoju. Poza tym to, że jest zawsze o krok dalej w pracy nad sobą, niż najlepszy po nim wędrownik w drużynie, stanowi dobry przykład dla pozostałych członków drużyny.

Zadania drużynowego to:

- ◆ koordynowanie pracy drużyny;
- ◆ reprezentowanie jej interesów na zewnątrz;
- ◆ dawanie dobrego przykładu – bycie przewodnikiem w drodze do ideału zawartego w Prawie Harcerskim i Kodeksie wędrowniczym;
- ◆ motywowanie wędrowników do działania i wspieranie ich w samorozwoju;
- ◆ spełnianie innych zadań określonych w przepisach ZHP.

System małych grup

31

W drużynach wędrowniczych funkcjonuje system małych grup w postaci patroli i zastępów wędrowniczych. W zależności od liczebności i potrzeb drużyny istnieją dwa modele działania małych grup (mogą być stosowane razem): zastępy wędrownicze i patrole zadaniowe.

♦ Zastępy wędrownicze

Zastępy wędrownicze to grupy blisko z sobą związanych wędrowników liczące od 4 do 7 osób. Zastępy posiadają swoją nazwę i obrzędowość, nawiązującą do symboliki drużyny. Zastępy realizują wspólne zamierzenia, dotyczące specjalności, wycieczny, służby itp. Zastępowi są wybierani przez członków zastępu. Często zastępy kontynuują działalność z drużyny harcerskiej i starszoharcerskiej.

Funkcjonowanie zastępów jest szczególnie wskazane w drużynach dużych – 20–30-osobowych. Praca zastępami ułatwia też działanie drużynom specjalnościowym. W drużynach, w których realizuje się jedną specjalność, drużyna może być podzielona na zastępy grupujące harcerzy o podobnym stopniu wykształcenia specjalnościowego. Dzięki temu w czasie zbiorów zastępów można prowadzić szkolenie specjalnościowe na zróżnicowanym poziomie. W drużynach wielospecialnościowych to w zastępach właśnie mogą być realizowane poszczególne specjalności, którymi zajmują się członkowie drużyny.

♦ Rotacja na funkcji zastępowego

W zastępie wędrowniczym funkcja zastępowego może być sprawowana przez wszystkich członków zastępu po kolei. Taki system jest bardziej przy stosowany do wieku wędrowników, a rotacja zastępowych uczy odpowiedzialności za zespół i podejmowania decyzji. Oczywiście zmiany nie mogą być zbyt częste. Zastępowy powinien mieć możliwość kierowania zastępem przez co najmniej 4–5 miesięcy.

♦ Patrole zadaniowe

Najbardziej charakterystyczny dla wędrowników jest podział na patrole zadaniowe. Zostają one powołane do zrealizowania konkretnego zadania zespołowego na kilka tygodni lub nawet kilka miesięcy. W patrolach wybiera się szefa, który jest odpowiedzialny za działanie patrolu i realizację postawionego przed nim zadania.

Funkcjonowanie patroli zadaniowych jest powszechnie przyjętym systemem działania małych grup w drużynie wędrowniczej – również wtedy, gdy jest ona podzielona na zastępy. Organizowanie się wędrowników w patrole jest szczególnie przydatne podczas zdobywania znaków służb, organizowania przez drużynę dużych imprez na rzecz innych i pełnienia wszelakich służb.

♦ Drużyna jako mała grupa

Spora drużyn wędrowniczych to małe 9–10-osobowe zespoły. W takich drużynach tworzenie stałych zastępów nie ma zbyt dużego sensu – sama drużyna jest małą grupą. Oczywiście jak najbardziej użyteczny będzie system patroli zadaniowych – niezbędnych do dobrego wywiązywania się ze skomplikowanych zadań.

Samowystarczalność

Wiele działań prowadzonych przez drużynę wędrowniczą wymaga dość sporych zasobów finansowych: działalność specjalnościowa, wędrowki czy itp. Nie do przyjęcia jest, by w drużynie powstał podział na bogatszą grupę – która może sobie pozwolić na udział w pełnym programie drużyny i biedniejszą, która uczestniczy w realizacji zadań tylko wtedy, gdy nie wiąże się to z nakładami finansowymi. Rozwiązaniem tego problemu jest aktywne pozyskiwanie środków na działalność. Problem należy rozwiązać wielowątkowo.

Po pierwsze drużyna powinna być zasobna w sprzęt niezbędny do prowadzenia bogatej działalności harcerskiej. Sprzęt taki może pozyskać prowadząc akcje zarobkowe i pozyskując sponsorów. Bardzo ważna jest również właściwa opieka i konserwacja posiadanego sprzętu. Dzięki temu może on służyć przez długie lata – nie ma potrzeby kupowania nowych namiotów co 2–3 sezony.

Po drugie, drużyna powinna stwarzać możliwość wspólnego zarobienia na wyjazd na obóz czy też zakup sprzętu osobistego.

Po trzecie jest możliwość, by drużyna posiadała sprzęt używany członkom drużyny. Mogą to być kurtki, plecaki, karimaty itp. Dzięki temu zakup osobistego sprzętu będzie mniej kosztownym wydatkiem dla tych wędrowników, którzy są mniej zasobni finansowo.

Družno Drużynowa, Druhu Drużynowy

Pamiętaj!

- ◆ Od ciebie w dużym stopniu zależy, czy twoja drużyna zamieni się w grupę przyjaciół, związanych wspólną ideą i służbą. Pamiętaj, że drużyna wędrownicza to nie tylko grupa harcerzy, spotykająca się na wspólnych zbiórkach w harcównce.
- ◆ Konstytucja drużyny jest dokumentem, który ma wam pomóc w pracy. Będzie tak tylko wtedy, gdy wszyscy będą szanować jej postanowienia.
- ◆ Zrób wszystko, by każdy członek twojej drużyny czuł się jej współgospodarzem, że to on decyduje o wszystkim, co dla drużyny najważniejsze.
- ◆ Daj szansę na zaistnienie w twojej drużynie małych grup – zastępów wędrowniczych i patroli zadaniowych.
- ◆ Twoja drużyna powinna być samowystarczalna – dajcie dobry przykład innym drużynom w oszczędności, gospodarności i zaradności.

Program działania drużyny wędrowniczej

Program powstaje w zespołach wędrowniczych jako wypadkowa potrzeb ich członków oraz potrzeb społeczności, w których zespoły te funkcjonują. Zadania podejmowane przez drużynę i wędrowników powinny być ambitne – na miarę wyczynu. Programy działania drużyn wędrowniczych wznaczniane są propozycjami płynącymi z innych zespołów harcerskich, z komand hufców i chorągwi, Głównej Kwatery ZHP oraz innych instytucji i organizacji.

Program realizowany przez drużynę uwzględnia funkcjonujące w nich specjalności oraz specjalizacje wędrowników, wynikające z indywidualnych ścieżek rozwoju (każdy wędrownik powinien dążyć do mistrzostwa w wybranej dziedzinie aktywności). Program jest tworzony i przyjmowany przez całą drużynę.

Ważne elementy programu działania drużyny

♦ Kierunki pracy wędrowniczej

Przyjęty w 1994 r. „Program harcerstwa starszego” wytyczył drużynom kierunki działania, które do dzisiaj nie straciły na aktualności. Te kierunki to: rozwój intelektualny i duchowy, zaangażowanie na rzecz wspólnoty lokalnej, samodzielność ekonomiczna młodzieży, otwarcie na świat, zdrowie i kultura fizyczna oraz ekologia. Zadania wynikające z sześciu kierunków PHS powinny uwzględniać co roku w swoich planach działania wszystkie drużyny wędrownicze.

ROZWÓJ INTELEKTUALNY I DUCHOWY	
<p>Jednym z celów harcerstwa jest stwarzanie warunków do pełnego rozwoju intelektualnego i duchowego młodziego człowieka. Spróbujmy odkryć samego siebie, odnaleźć to, co w każdym z nas jest najcenniejsze, rozpoznać własne zdolności.</p> <p>W samodzielności poglądów odnajdźmy drogi do zrozumienia otaczającej nas rzeczywistości. W Prawie Harcerskim poszukajmy odpowiedzi, czy harcerstwo może być sposobem na życie. Obecnie wielu uważa, że stary dyłmat pomiędzy „mieć” a „być” samo życie rozstrzygnęło na korzyść „mieć”. Każdy z nas musi sam znaleźć odpowiedź na pytanie, czy tak jest rzeczywiście?</p>	<p>CO POWINIŃSI MY ROBIĆ?</p> <ul style="list-style-type: none"> • Ukształtować własny system wartości oparty na Prawie Harcerskim. • Stworzyć warunki swobodnego kształtowania światopoglądu, nauczyć się tolerancji i poszanowania inności. • Stałe rozwijać swoją osobowość i kształtować indywidualność poprzez rozwój własnych zdolności. • Rozwijając wrażliwość na piękno i kreować postawy twórcze. • Uczestniczyć w życiu religijnym wspólnoty swojego wyznania, w harcerski sposób włączyć się w jej życie. • Przygotować się do życia w naszych przyszłych rodzinach.

OTWARCIE NA ŚWIAT

<p>Polskie harcerstwo jest częścią światowego skautingu – największej na świecie organizacji młodych ludzi.</p> <p>Świat zmienia się wokół nas. Wciąż pojawiają się nowe problemy ważne nie tylko dla naszego kraju, ale dla całej planety. Potrafimy błyskawicznie informować o wydarzeniach mających miejsce w odległych zakątkach globu, ale jednocześnie wiemy o sobie tak mało.</p> <p>Tylko wzajemne poznanie narodów, ich kultur i wartości pozwoli nam na twórcze i pokojowe współżycie.</p>	<p>CO POWINNIŚMY ROBIĆ?</p> <ul style="list-style-type: none"> • Lepiej zrozumieć otaczający nas świat przez poznanie innych krajów i narodów: ich kultur, tradycji, języka. Kształtować w sobie szacunek i tolerancję dla innych kultur i społeczności. • Przez wędrowkę poznawać inne kraje i narody. • Uświadomić sobie, że jesteśmy częścią światowego skautingu – największej organizacji młodych ludzi na świecie i przez to mamy wpływ na utrzymanie twórczych i pokojowych stosunków międzynarodowych. Zdobyć nowych przyjaciół.
<h3>EKOLOGIA</h3>	
<p>„Skautci są dziećmi wolnych przestrzeni, a skauting to braterstwo w służbie i świeże powietrze” – mawiał Naczelny Skaut Świata. Żyjemy na planecie, która na razie jako jedyna zrodziła życie. Zrobiono już wiele, by to życie upiększyć czy nawet zniszczyć. Robi się jednak coraz więcej, żeby Ziemia nadal była piękna, zdrowa i płodna. My – młodzi ludzie nie możemy pozostawać wobec tych zadań obojętni. Tu nie wystarczy dobre chęci, potrzebna jest wiedza i umiejętności jej praktycznego zastosowania. Jest to trudne, zacznijmy więc na początek od stosowania ekologii w codziennym życiu i naszym harcerskim działaniu. Możemy ratować Ziemię!</p>	<p>CO POWINNIŚMY ROBIĆ?</p> <ul style="list-style-type: none"> • Budować świadomość ekologiczną i poczucie potrzeby zachowania obecnego środowiska dla przyszłości. • Nauczyć się rozpoznawania i przeciwdziałania zagrożeniom ekologicznym. • Przekazywać wiedzę ekologiczną innym. • Usuwać skutki degradacji środowiska.
<h3>ZDROWIE I KULTURA FIZYCZNA</h3>	
<p>Cóż warte jest życie bez przygody, pokonywania własnych słabości, rzucenia wyzwania żywiołom, własnemu lękowi?</p> <p>Aby dokonać takiego wyczynu, należy nauczyć się dbać o zdrowie i kondycję fizyczną, unikać zagrożeń cywilizacyjnych. Trzeba nauczyć się dokonywać mądrego wyboru pomiędzy szacunkiem dla własnego zdrowia a uzależnieniem od narkotyków, alkoholu, tytoniu. Nauczyć się, jak bezpiecznie przeżyć wędrowkę, wyprawę, przygodę.</p>	<p>CO POWINNIŚMY ROBIĆ?</p> <ul style="list-style-type: none"> • Nauczyć się racjonalnego i zdrowego trybu życia. Zapobiegać chorobom cywilizacyjnym. • Uświadomić sobie zagrożenia, wynikające z uzależnienia od narkotyków, alkoholu, tytoniu. • Osiągnąć wysoki poziom sprawności fizycznej. • W sposób bezpieczny przeżyć przygodę, podejmując wyzwanie walki z własną słabością, lękiem, brakiem umiejętności. • Nauczyć się zasad pierwszej pomocy i być stale gotowym do jej udzielenia.

SAMODZIELNOŚĆ EKONOMICZNA MŁODZIEŻY

<p>Jeżeli na kimś polegać, to najlepiej na sobie – własnej zaradności, pomysłowości, aktywności. Jeżeli chcemy być niezależni, musimy zacząć sami kierować własnym życiem.</p> <p>W naszym kraju młodzi ludzie są bardzo długo uzależnieni od rodziców. Spróbujmy wcześniej wziąć odpowiedzialność za samych siebie. Swoją przyszłość fundujemy dziś. Sami będziemy musieli zadbać o znalezienie pracy i płacy dającej satysfakcję oraz stworzenie godziwych warunków naszej przyszłej rodzinie. Do tego jednak każdy z nas potrzebuje wielkich praktycznych umiejętności.</p>	<p>CO POWINIŃSIŃMY ROBIĆ?</p> <ul style="list-style-type: none"> • Zdobyć umiejętność stawiania sobie celów, dokonywania wyborów, podejmowania decyzji, skutecznego działania. • Kształtować postawy zaradności, życiowej samodzielności i odpowiedzialności za samego siebie. Osiągnąć indywidualnie pewien poziom życiowej niezależności, samemu zacząć zarabiać na swoje potrzeby. • Rozszerzyć swoją wiedzę ekonomiczną, zrozumieć prawną i ekonomiczną działalnością człowieka. • Zdobyć praktyczne umiejętności przydatne w prowadzeniu działalności gospodarczej. • Efektywnie poprowadzić gospodarzkę finansową i kwatremistrzowską w swoim środowisku harcerskim.
<p>„Starajcie się zоставić świat trochę lepszym niż ten, któryście zostali...” – takie zadanie postawił skautom całego świata założyciel skautingu Robert Baden-Powell. Sami doskonale wiecie, jakie sprawy są najważniejsze dla waszej lokalnej społeczności: dzielnicy, gminy, miasta, regionu.</p> <p>Znajdźcie sposób, w jaki młodzi ludzie mogą na te ważne sprawy wpływać, jak kształtować otaczającą ich rzeczywistość.</p> <p>Poszukajcie też tych, którzy w waszym sąsiedztwie potrzebują pomocy. Wasza starszoharcerska pomoc może okazać się najbardziej skuteczną. Andrzej Małkowski mówi: „Nie mów o służbie, po prostu ją rób!”.</p>	<p>CO POWINIŃSIŃMY ROBIĆ?</p> <ul style="list-style-type: none"> • Poznać zasady demokracji i nauczyć się z nich korzystać, dowiedzieć się, w jaki sposób możemy mieć wpływ na najważniejsze sprawy naszego kraju i swoich społeczności lokalnych. • Poznać aktualne problemy swojej dzielnicy, gminy, miasta, regionu. • Zrobić „coś ważnego” dla swojej dzielnicy, gminy, miasta i jego mieszkańców. • Znaleźć w swoim otoczeniu tych, którzy potrzebują pomocy i po prostu pomóc! • Znaleźć sojuszników dla harcerskiej działalności.

♦ Wyczyn

Program realizowany w drużynach powinien mieć charakter wyczynu. Stawiane sobie zadania, wyzwania powinny być realizowane na granicy naszych możliwości, by przekonać się, gdzie jest granica i na ile nas stać. Realizacja zadania na granicy wyczynu wymaga od nas rzetelnego działania i pełnego zaangażowania. Jednak po zakończeniu trudu i osiągnięciu celu odczuwamy satysfakcję i dumę ze zrealizowanego zadania. Satysfakcja z naszych osiągnięć stanowi zachętę do dalszego działania.

Wyczyn powszechnie kojarzony jest z wysiłkiem fizycznym i działaniem na granicy bezpieczeństwa czy zdrowia. Nic bardziej błędnego! Wyczyn to również sprawdzenie się w „ekstremalnych” zadaniach na bardzo wielu

innych polach aktywności: organizacyjnym (choćaby organizacja dużej imprezy) czy też intelektualnym (opracowanie jakiegoś materiału, książki, CD).

♦ **Służba**

W planie pracy należy powiązać oczekiwania członków zespołu z oczekiwaniami społeczeństwa, środowiska, jakie otacza drużynę. To uczy wszystkich wędrowników (już nie samego drużynowego lub radę drużyny) dostrzegać i odpowiadać na potrzeby środowiska, umiejętnie wpieść je w swoje działania. Wiąże się to z dostrzeganiem i samodzielnym podejmowaniem nowych pól służby.

♦ **Program „Barwy przyszłości”**

W pracy każdej drużyny wędrowniczej powinny być obecne zadania wynikające z priorytetów programu ZHP „Barwy przyszłości”.

BARWY PRZYSZŁOŚCI

„Barwy przyszłości” to program wychowawczy ZHP na lata 2002-2005. Został przyjęty przez XXXII Zjazd ZHP w grudniu 2001 r.

Priorytety programu:

1. **Wzmocnienie wychowawczego charakteru organizacji** rozumiane jako wewnętrzne doskonalenie treści i jakości harcerskiego działania, przestrzeganie harcerskiego systemu wartości i stosowanie metody harcerskiej.
2. **Wychowanie patriotyczne oraz wychowanie harcerek i harcerzy do uczestnictwa we wspólnocie europejskiej** rozumiane jako kształtowanie świadomości narodowej, w tym dumy z polskiej kultury i dziedzictwa narodowego; patriotyzm w codziennym życiu; kształtowanie otwartości na świat i przygotowanie do integracji europejskiej.
3. **Program rozwoju harcerstwa na wsi** rozumiany jako dbałość o rozwój społeczny, zapewniający równy start w dorosłe życie; pomoc w wyrównywaniu szans i możliwości dziecka wiejskiego.
4. **Wychowanie ekonomiczne** rozumiane jako przygotowanie do podejmowania odpowiedzialności za swoje przyszłe życie zawodowe, samodzielność finansową i radzenie sobie na rynku pracy.

Wszystkie szczegóły dotyczące programu oraz materiały pomocne przy jego realizacji znajdziecie na stronie: www.program.zhp.org.pl

Inspiracje programowe

♦ **Programy GK i chorągwie**

W swoim działaniu drużyna wędrownicza może korzystać z propozycji opracowanych przez Główną Kwaterę ZHP i komendy chorągwi. Propozycje GK związane są z realizowanymi przez ZHP programami. W latach 1995–2000 był to program „Moje ojczyzny” a obecnie „Barwy przyszłości”. Propozycje chorągwie to regionalne „mutacje” programów ogólnopolskich lub własne programy odpowiadające na potrzeby danego środowiska. W wielu chorągwiach istnieją odznaki chorągwiane – związane z pracą z bohaterem chorągwi i kulturowaniem regionalnym. Propozycje chorągwiane to również różnego rodzaju imprezy o charakterze kulturalnym, turystycznym czy sportowym...

Propozycje programowe GK ZHP

♦ Woda jest życiem

To jedna z propozycji wychowania ekologicznego. Tematyka ochrony wód przed zanieczyszczeniami oraz ograniczenie jej marnotrawstwa to tylko przyczynek do podejmowania przez gromady i drużyny działań na rzecz środowiska człowieka. Materiały do programu przygotowano na podstawie propozycji WAGGGS *Water is life* (dwa tomy przetłumaczone i adaptowane do naszych potrzeb oraz trzeci tom, który jest zbiorem materiałów metodycznych i repertuarowych dla gromad i drużyn). Można tam znaleźć wiele pomysłów na zbiórki i odpowiedzi metodycznych dla drużynowych. W formie suplementu opracowany został materiał ukazujący gospodarkę wodną w Polsce.

♦ Odkrywcy Nieznanego Świata

Umowna wędrowka w poszukiwaniu nieznanego świata pozwala na poznanie problematyki udziału osób niepełnosprawnych w życiu społecznym, a w konsekwencji kształtowanie postawy otwartości na inność, tolerancji, empatii, rozbudzanie aktywności wobec problemów ludzi sprawnych inaczej. „Odkrywcy” pomogą harcerzom i zuchom w przygotowaniu się do przyjęcia niepełnosprawnego dziecka do gromady, jak również do współpracy z drużynami Nieprzetartego Szlaku. Materiały metodyczno-repertuarowe zostały upowszechnione w formie broszur, gry planszowej oraz *Przewodnika metodycznego do programu Odkrywcy Nieznanego Świata*.

♦ Paszport do Europy a w nim zadania programowe: „Uchodźcy”, „Widok z ratusza”, „Azymut 270”

W atrakcyjny sposób pozwala zuchom i harcerzom poznać instytucje demokratycznego społeczeństwa. Zuchy i harcerze mają możliwość wzmocnienia poczucia własnej wartości, wykształcenia w sobie szacunku do drugiego człowieka oraz umiejętności współdecydowania. Ukazały się broszury: *Zucholandia, Harcerski paszport do Europy, Szlak ku Europie* i materiał programowy *WOSM Passport for Europe – Your passport for life*.

♦ Bądź gotów!

Program powstał w wyniku doświadczeń zebranych w trakcie alertu Naczelnika ZHP, ogłoszonego w związku z powodzią, jaka nawiedziła Polskę latem 1997 r. Zadania programu mają na celu nauczyć odpowiedzialności za siebie, innych, społeczność lokalną i kraj. W sposób szczególny program promował rozwój specjalności w ZHP.

♦ Ścieżkami zdrowia

Zadania tej propozycji przez programowanie zdrowego stylu życia rozwijają postawy prozdrowotne, wzbogacając wiedzę i kształtując umiejętności zapobiegania chorobom społecznym i cywilizacyjnym. W jego ramach funkcjonuje 6 ścieżek.

Na równoważni – tu można nauczyć się, jak radzić sobie z nieśmiałością, złością, jak być asertywnym.

Ślepy zaułek – wybierając tę ścieżkę, zyskujemy pewność, że sami ominiemy ślepy zaułek uzależnień i będziemy umieli pomóc innym. Na tej ścieżce powinniśmy zdobyć jak najwięcej informacji dotyczących uzależnień – od alkoholu, papierosów, narkotyków, ale również od komputera.

Do przodu – to systematyczna dbałość o sprawność i wydajność fizyczną, to zbiórki, biwaki i wycieczki wypelnione grami i ćwiczeniami!

Energia życia – ta wędrowka prowadzi przez zasady zdrowego odżywiania, wskazuje przyuczyny i skutki błędów dietetycznych, ale także w praktyczny sposób uczy, jak prawidłowo żywić się w domu, na biwaku i obozie.

Po drugiej stronie lustra – to wiedza o tym, jakich zabiegów pielęgnacyjnych wymaga nasze ciało w zależności od rodzaju cery i wieku, na czym polegają najczęściej występujące schorzenia skóry (np. trądzik młodzieńczy), jakie są sposoby zapobiegania im i leczenia.

Zdrowiem pomagać innym – planując tę wędrowkę można sięgnąć po znaki służb i zainteresować harcerki i harcerzy możliwością pomocy ludziom starszym, chorym, ucząc ich życzliwości i umiejętności opiekowania się innymi. W ramach tej ścieżki możemy podnosić umiejętności w zakresie udzielania pomocy przedmedycznej.

♦ **Od samorządności do demokracji**

To propozycja, która kontynuuje program „Moje ojczyzny”, gdyż podejmuje tematykę przygotowania harcerek i harcerzy do współtworzenia społeczeństwa obywatelskiego. Zadania propozycji programowej dotyczą trzech płaszczyzn:

- **badźmy czytelnymi** – gromady i drużyny określają swój obraz, postępujemy tak, aby każdy wiedział, co jest dla nas ważne, kim jesteśmy, co chcemy robić;
- **badźmy widocznymi** – gromady i drużyny uczestniczą w życiu lokalnym, są w nim dostrzegane;
- **badźmy otwarci** – gromady i drużyny są otwarte dla wszystkich, przyjmują nowych członków, szukają nowych przyjaciół i sprzymierzeńców.

♦ **Betlejemskie Światło Pokoju**

Betlejemskie Światło Pokoju to tradycyjna akcja organizowana przez skautów austriackich. Przyłączają się do niej narodowe organizacje skautowe Europy, w tym również ZHP.

Światło – zapalone w grocie Narodzenia Chrystusa w Betlejem niesione jest przez skautów od kraju do kraju i przekazywane do kościołów, rodzin, urzędów, szkół i szpitali jako znak dobra i pokoju przynieszonego przez nowo narodzonego Jezusa. Betlejemskie Światło Pokoju jednoczy ludzi. Przyjmują je osoby różnych narodowości, wyznań i poglądów. W Polsce akcja ta stała się już tradycją – zapalone w Betlejem światło płonie na wielu wigilijnych stołach. Każdego roku przekazywanie Światta połączone jest z propozycją programową dla gromad i drużyn.

♦ **Gra w zielone**

„Gra w zielone” to coroczny wiosenny konkurs ekologiczny. Jego celem jest:

- wspieranie rozwoju młodych ludzi ze szczególnym uwzględnieniem właściwego kształtowania ich stosunku wobec środowiska naturalnego, w którym żyją;
- uświadomienie zagrożeń dla środowiska naturalnego w otaczającym nas świecie, czego efektem jest podjęcie konkretnych działań i zaproszenie do współpracy jak największego grona osób;
- promocja ekologii jako interesującego (dla młodych ludzi) sposobu spędzania wolnego czasu;
- promocja interesujących form działania na rzecz ochrony środowiska naturalnego oraz metod wykorzystywanych w edukacji ekologicznej.

♦ Program hufca

Każda drużyna wędrownicza powinna starać się jak najlepiej zaistnieć w życiu swojego hufca. Skupia najstarszych i najbardziej doświadczonych harcerzy – dzięki temu ma największe możliwości organizacyjne i programowe ze wszystkich jednostek. Drużyna taka nie tylko powinna aktywnie korzystać z propozycji programowych swojego hufca, ale również aktywnie je współtworzyć. Tak więc wędrownicy powinni brać udział w imprezach hufcowych (rajdach, zjazdach, zlotach, festiwalach, turniejach), dając przykład dobrej postawy harcerskiej, harcerskiego wyrobienia i stylu bycia. Są przecież wzorem dla drużyn harcerskich i starszoharcerskich. Powinni zdobywać hufcowe odznaki i plakietki. Powinni też uczestniczyć w tworzeniu programu hufca, np. organizując ciekawe imprezy dla młodszych.

♦ Korzystanie z propozycji innych drużyn

Wędrownicy powinni korzystać z inicjatyw innych drużyn swojego hufca i chorągwi. Nie zamykać się we własnym gronie, ale wzbogacać swój program propozycjami innych. Dobrym miejscem na wymianę pomysłów programowych są coroczne spotkania drużyn wędrowniczych w ramach letniej Wędrowniczej Watry.

Specjalności

Każdy wędrownik powinien dążyć do mistrzostwa w wybranej dziedzinie aktywności. Służą temu specjalności realizowane w drużynach, zastępach, klubach, sekcjach itp. Część drużyn wędrowniczych decyduje się na realizację specjalności całej drużyny. Mogą wybrać do realizacji duży wachlarz specjalności funkcjonujących w ZHP. Wybór specjalności następuje w wyniku zapotrzebowania członków drużyny z uwzględnieniem warunków, w jakich ona działa. W przypadku drużyny specjalnościowej program działania z oczywistych powodów zdominowany jest przez zadania dotyczące danej specjalności. Trudno w tym miejscu szczegółowo opisywać specyfikę działania drużyn specjalnościowych. Najlepiej skorzystać z materiałów wydawanych przez inspektoraty specjalnościowe GK ZHP.

W niektórych drużynach pracują zastępy wędrownicze o różnych specjalnościach lub też specjalność jest realizowana w odrębnych sekcjach specjalnościowych – skupiających wędrowników z różnych zastępów a nawet drużyn (takie sekcje mogą działać np. w szerepie). W przypadku drużyn wielospecialnościowych ważne jest umiędzynięte połączenie w czasie działań różnych zespołów specjalnościowych.

Członkowie drużyn wędrowniczych swoje działania specjalnościowe mogą wreszcie realizować w harcerskich klubach specjalnościowych, skupiających członków z różnych drużyn lub poza Związkiem w innych organizacjach (PCK, PTTK, LOK, kluby sportowe...).

Planowanie pracy w drużynie wędrowniczej

Planowanie pracy w drużynie wędrowniczej ma trochę inny charakter niż w drużynach harcerskich. Po pierwsze mniejszą rolę w wyborze pól aktywności zespołu wędrowniczego ma drużynowy i przyboczni. Po drugie ważnym elementem planowania jest wciągnięcie do niego wszystkich członków drużyny.

♦ Techniczna strona planowania

Charakterystyczne dla wędrowników jest planowanie pracy całą drużyną. Wędrownicy sami wyznaczają swoje cele pracy i zamierzenia, rozpisują je na konkretne działania i zadania. W pracy nad planowaniem działań powinna brać cała drużyna (zespół wędrowniczy). Takie spotkanie najlepiej zorganizować pod koniec obozu drużyny. Podczas takiego spotkania jednocześnie podsumowujemy dotychczasową pracę i jej efekty i po analizie zabieramy się do planowania pracy na rok następny. Ewentualnie spotykamy się na jednej z pierwszych zbiórek września, ale to wariant lekko spóźniony.

Podczas takiego spotkania w planowaniu biorą udział wszyscy i wszyscy się do niego przygotowują: zastępy czy patrol (w zależności, jak działa drużyna), zespoły zadaniowe pracujące w minionym roku harcerskim; drużynowy i przyboczni, czyli kadra drużyny, każdy wędrownik indywidualnie (wklada coś od siebie do wspólnego „worka” drużyny). Takie działanie umożliwi sprawną pracę nad planowaniem, pozwoli dokonać przede wszystkim konkretnej (rzeczowej i głębokiej) analizy i cennych wniosków, które należy uwzględnić w planach na rok następny. Snujemy wizję, marzymy i potem to spinaamy w jeden plan akceptowalny przez wszystkich członków wspólnoty. Ponieważ każdemu dajemy szansę wzięcia udziału w planowaniu, wypowiedzenia się i wpłynięcia na pracę, możemy oczekiwać od każdego akceptacji efektu końcowego planowania, a nie tylko wybranych części, które akurat interesują i satysfakcjonują daną harcerkę czy harcerza.

♦ Rola drużynowego w procesie planowania pracy drużyny

Drużynowy—instruktor podczas planowania pracy przez zespół wędrowniczy jest osobą, która koordynuje pracę, dba o prawidłowy przebieg tego procesu, czuwa, by nie pominięto żadnego istotnego etapu. Poza tym jest (lub powinien być) tą osobą, która dysponuje wiedzą „merytoryczną”: zna metodę harcerską, nieobce są mu wszystkie instrukcje wewnątrzorganizacyjne i propozycje programowe dostępne w ZHP. Dlatego czuwa nad tym, aby planowane zamierzenia były zgodne z metodyką i zasadami bezpieczeństwa oraz (a może przede wszystkim) służyły rozwojowi wędrowników. Dbą o stronę wychowawczą planu.

♦ Czemu służy planowanie w drużynie wędrowniczej?

Wędrownicy jako osoby wchodzące w dorosłe życie mają swoje skonkretyzowane oczekiwania, marzenia i potrzeby. Natomiast plan pracy drużyny ma to wszystko zebrać w logiczną całość i przenieść na konkretne cele i zamierzenia grupy – drużyny i rozpisać na określone działania, zadania, zbiórki. Poza tym służy rzeczowemu i mądrym rozdzieleniu zadań, podziałowi pracy. Dzięki temu wędrownicy lepiej, pełniej identyfikują się z drużyną i jej działalnością, odbierają tę grupę jako swoją.

Wspólne planowanie uczy wędrowników samorządności w drużynie. Dokonuje się to podczas razem podejmowanych najważniejszych decyzji, czuwania nad ich realizacją i na końcu wspólnej ocenie wykonanej pracy.

Praca wędrowników nad planem uczy ich zasad planowania, realnego dostosowania zamierzeń do możliwości czasowych, finansowych i „osobowych” zespołu. Jednocześnie kształtuje w wędrownikach poczucie odpowiedzialności za cały zespół. Trudno planować wielkie zamierzenia, snuć wielkie wizje, nie biorąc pod uwagę możliwości członków całego zespołu.

Poza tym uczy wędrowników oceniać swoją indywidualną pracę (często można spotkać młodych ludzi z niską samooceną własnej pracy lub zupełnie na odwrót – bezkrytycznie zadowolonych ze swoich dokonań), pracę całego zespołu i jego poszczególnych członków. Uczy ich zasad oceniania pozbawionego krzywdzącego i bezproduktywnego krytykanctwa, ale rzeczowego i konstruktywnego recenzowania pomysłów czy pracy innych.

Natomiast sama praca nad planem w grupie wędrowników, młodych ludzi o rozbieżnych poglądach i zainteresowaniach, to doskonała okazja do nauki negocjacji, przekonywania. Wspaniale można uczyć się zasad kulturalnej dyskusji, podczas której szuka się rzeczowych argumentów i wyważonych kontrargumentów.

Druhno Drużynowa, Druhu Drużynowy Pamiętaj!

- ♦ W planie pracy twojej drużyny powinna znaleźć się służba i wyczyn. Ważne jest, byście uwzględnili kierunki pracy wędrowniczej: rozwój intelektualny i duchowy, zaangażowanie na rzecz wspólnoty lokalnej, samodzielność ekonomiczną młodzieży, otwarcie na świat, zdrowie i kulturę fizyczną oraz ekologiczną.
- ♦ Postarajcie się skorzystać z propozycji programowych płynących z GK, komend chorągwi i hufców oraz z innych drużyn wędrowniczych. Pamiętajcie o realizacji programu naszego Związku „Barwy przyszłości”.
- ♦ W tworzeniu planu działania drużyny powinni uczestniczyć wszyscy jej członkowie. Zadbaj, by samo planowanie stało się okazją do pogłębienia samorządnego charakteru waszego zespołu.

Charakterystyczne formy pracy

W drużynach wędrowniczych charakterystyczne są formy pracy, które stwarzają możliwość osiągnięcia mi-strzostwa w wybranych dziedzinach, odnalezienia swojego miejsca w społeczeństwie i ugruntowania własnych przekonań, poglądów, systemu wartości. Są to głównie wszelkie formy dyskusyjne (kuźnice, sesje popularyzacyjne, sejmiki, sąd nad... itp.), formy doskonalące (warsztaty, kursy), gry strategiczne i negocjacyjne. Istotą wszelkich działań jest współpraca z innymi zespołami wędrowniczymi. Oczywiście ważną rolę odgrywają wszystkie rodzaje wędrowek.

Wędrowka

Oprócz wędrowki intelektualnej i duchowej na pierwszy plan wysuwa się wędrowka rozumiana w sensie fizycznym – najszybciej kojarzona ze słowem wędrowanie.

Raid – to forma, podczas której jej uczestnicy mogą sprawdzić swoje umiejętności z różnych dziedzin, nie tylko harcerskich, wykorzystywania zdolności i umiejętności. Wspólne pokonywanie kilometrów, rywalizacja, borykanie się z trudnościami i wykonywanie zadań sprzyjają zacieśnianiu więzi między wędrownikami. Również podczas raidów będzie możliwość nawiązania kontaktów z innymi środowiskami harcerskim, nawet z całej Polski. Rywalizacja z nimi, wspólna zabawa i wymiana doświadczeń czy myśli i umiejętności to jeden z głównych powodów, dla których wędrownicy uczestniczą w raidach. To również okazja do poznania nowych miejsc i ludzi.

W raidzie można brać udział, ale również można go organizować. Dobrze zorganizowany raid to zadanie godne drużyny wędrowników.

Raidy ekstremalne – to okazja do sprawdzenia swojej granicy wytrzymałości fizycznej, sprawdzenie się w ekstremalnych warunkach lub spróbowania nowych wyzwań, sprawdzenia swojej wytrzymałości fizycznej i odporności psychicznej. Raid ekstremalny to świetny sposób na realizację wędrowniczego wyczynu. Uczestnicząc w tego typu imprezie pamiętać należy o bardzo solidnym przygotowaniu kondycyjnym. Chcemy przede wszystkim sprawdzić swoje możliwości, a nie zrujnować sobie zdrowie.

Raidy piesze – najbardziej popularna forma raidu i skierowana do szerokiego grona odbiorców. Przed jej uczestnikami stawia stosunkowo małe wymagania sprzętowe – zwykły ekwipunek do wędrowki to zazwyczaj odpowiednie namioty, obuwie i plecaki. Przy okazji można zainteresować się zdobywaniem oznak OTP lub GOT.

Raidy rowerowe – to prawdziwa wędrowka z rowerem, a nie tylko przejażdżka po okolicy swojego miejsca zamieszkania. Wymaga odpowiedniego sprzętu i przygotowań. Oprócz specjalistycznych spraw, jak dobór typu roweru i jego przygotowanie techniczne do pokonania znacznych odległości, trzeba również przygotować cały strój rowerzysty, który gwarantuje nie tylko sprawność i przyjemną wędrowkę ale przede wszystkim bezpieczeństwo. Ważna jest znajomość przepisów ruchu drogowego i zasad bezpiecznego poruszania się po drogach.

Spywy kajakowe i rejsy żeglarskie – to wędrowki, podobnie jak raidy rowerowe, wymagające wykorzystania sprzętu – w tym przypadku pływającego.

Wyprawy – wszelkiego rodzaju wędrowki organizowane przez grupy wędrowników czasami w formie obozu wędrownego, czasami w formie kilkudniowego „wypadu”. Cele wyprawy mogą być bardzo różne: zdobycie szczytu, przejście jakiegoś pasma górskiego lub szlaku, odwiedzenie jaskini, odnalezienie i poznanie „pamiątek przeszłości” (zamków, umocnień, pałaców, kościołów itp.). Cechą wspólną takich wypraw jest wyczyn (nie tylko fizyczny) oraz chęć poznania nowych ludzi i miejsc.

Obóz wędrowny – najbardziej charakterystyczna forma obozu dla wędrowników (szczegóły w następnym rozdziale).

Formy dyskusyjne

Formy dyskusyjne prowadzone są w drużynach po to, by nauczyć wędrowników kultury dyskusji, której nam tak brakuje w dzisiejszych czasach. By dyskutować z kulturą, należy u wędrowników wykształcić umiejętność rzeczowego zastanowienia się nad argumentami strony przeciwnej. Forma ta zmusza do myślenia i formułowania własnych argumentów i ich doboru. Ułatwia zrozumienie spraw i precyzowanie własnego stanowiska. Dzięki nim kształtujemy poglądy wędrowników albo umożliwiamy im samodzielnie je kształtować. Są to sposoby na rozwiązanie problemów w drużynie lub „dotknięcie” problemów, dotyczących naszego kraju, społeczeństwa. Wędrownicy mają prawo lub niedługo je otrzymają, decydowania o sobie i o swojej ojczyźnie, a takie formy sprzyjają obywatelskiemu wychowaniu, uczą samodzielnego myślenia, wyciągania wniosków i przedstawiania swojego zdania.

Kuźnica – polegająca na wygłaszaniu przez uczestników własnych przemyśleń, opinii na tematy – pytania podsuwane przez prowadzącego. W tej formie nie ma dialogu, dyskusji, rozmowy. Każdy ma prawo wyrazić swoje zdanie, swoje myśli dotyczące tematu kuźnicy, ale nikt podczas jej trwania nie może tego oceniać, dyskutować z nimi, dalsze wypowiedzi nie nawiązują do słów poprzedników. Również prowadzący nie dokonuje podsumowania i nie ocenia, jedynie „rozmowę” może zakończyć wcześniej przygotowanym i stosownym do chwili cytatem, piosenką. Każdy sam „wykuwa” swoją opinię, zdanie na temat kuźnicy. W czasie kuźnicy powinniśmy zadbać o otoczenie, by sprawiło szczególny nastrój, sprzyjający skupieniu i przemyśleniom.

W niektórych środowiskach to forma panelu – rozmowy lub dyskusji na ważne tematy prowadzona przez zespół instruktorów lub wędrowników wcześniej bardzo dobrze przygotowanych do tematu.

Sejmik – miejsce spotkania wspólnoty wędrowniczej – daje możliwość wymiany doświadczeń, poglądów, dyskusji na interesujące wędrowników tematy.

Seminarium – ta forma pracy przeznaczona dla wędrowników, którzy już posiadają pewną wiedzę na dany temat i chcą ją poszerzyć. Zazwyczaj seminarium otwiera referat wprowadzający do tematu, a po jego wygłoszeniu odbywa się dyskusja wszystkich uczestników, podczas której mają oni okazję zaprezentować swoje poglądy na wybrany temat i zapoznać się ze zdaniem innych uczestników spotkania. Może również otwierać seminarium odczytanie referatu i koreferatu, po czym dalej prowadzona jest dyskusja.

Wszechnica – prowadzona przez doświadczonych środowisko lub drużynę, które z powodzeniem zetknęły się z problemem lub wyzwaniem i chcą się tym podzielić z innymi. Może sesja, na której zaprezentowane zostaną przez różne środowiska rozwiązania tego samego problemu, zagadnienia, różne drogi do tego samego celu. Samo

spotkanie może odbywać w różnych miejscach i okolicznościach: harcówkach czy na biwakach. Czas ich trwania zależy również od organizatorów wszechcniicy. Sesiya może trwać od kilku godzin do kilku dni. Najważniejsze jest, żeby uczestnicy nie brali udziału w suchym wykładzie „magdycznych” instruktorów, lecz stworzono im warunki do „przeżycia” takiego spotkania, do wymiany doświadczeń i myśli.

Sesiya naukowa – sposób zdobywania wiedzy i kształtowania poglądów na określony temat, porządkowania ich, precyzowania i przetwarzania według nowych potrzeb. Sposób przyswajania wiedzy „konkretnej, fachowej” przez członków drużyny. Wyróżnia się tym od innych form, mających podobny cel, że jej uczestnicy biorą udział w przygotowaniach, są odpowiedzialni za jeden fragment. Sesiye mogą poprowadzić lub dzielić się wiadomościami podczas jej trwania członkowie drużyny, którzy mają precyzowane zainteresowania. Z jednej strony będzie to dzielenie się wiedzą z innymi członkami drużyny, a z drugiej strony – pogłębianie swojej wiedzy.

Sąd nad problemem – sąd nad kontrowersyjnym tematem, dwie strony – obrońca i oskarżyciel, argumentacja obu stron, podsumowanie należy do autorytetu (np. drużynowego, namiestnika). Taką formę poprzedzają staranne przygotowania. Zarówno oskarżyciel, jak i obrońca muszą znać wcześniej temat i przygotować linię obrony bądź oskarżenia, czyli przygotować i dysponować odpowiednimi materiałami niezbędnymi do „przeprowadzenia” rozprawy czy dyskusji nad kontrowersyjnym tematem. Można zaangażować większą liczbę wędrowników do bezpośredniego udziału w charakterze świadków obrony lub oskarżenia. Milie widziani są biegli sądowi, czyli eksperci z wybranej dziedziny. Natomiast sędzia, który prowadzi dyskusję, musi być bardzo dobrze przygotowany do tematu, do niego należy podsumowanie, dlatego powinien być autorytetem w danej dziedzinie.

Formy doskonalące

Warsztaty i kursy specjalnościowe – dają one okazję do wzbogacenia wiedzy specjalistycznej w wybranej dziedzinie. Dzięki udziałowi w nich wędrownik ma możliwości zdobycia odznak i uprawnień. Kursy i warsztaty są organizowane przez inspektoraty specjalnościowe Głównej Kwatery ZHP oraz komend chorągwi. Poza tym można skorzystać z bogatej oferty szkoleń organizowanych między innymi przez PTTK, PCK, LOK, OSP oraz inne instytucje i organizacje.

Warsztaty i kursy przygotowujące do funkcji – istnieje cały wachlarz możliwości do objęcia przez wędrownika funkcji. Zaczynając od przybocznego, dalej drużynowego po funkcje na poziomie szerepu czy nawet hufca. Szkolenia mają dać wędrownikom niezbędną wiedzę i umiejętności do objęcia i pełnienia tych funkcji. Szkolenia takie organizowane są głównie przez hufcowe zespoły kadry kształtującej.

Formy obrzędowe

Ognioobranie – Celem ognioobrania jest refleksja nad wybranym problemem. Jest to rozbudowane ognisko z fabułą, zachęcającą do refleksji. W ognioobranii wykorzystuje się efekty wizualne i dźwiękowe dla wytworzenia odpowiedniego nastroju, by uczestnicy mogli je przeżyć w szczególny sposób.

Nadanie naramiennika wędrowniczego – Jest to obrzęd związany z przyjęciem do grupy wędrowników. Szczegółowe informacje w rozdziale *Instrumenty metodyczne – próba wędrownicza*.

Gry strategiczne i negocjacyjne

Gry negocjacyjne – zaangażowani są wszyscy, każdy ma przydzieloną swoją rolę, z którą podczas gry musi się identyfikować. Przed grą każdy musi dobrać się do swojej roli. Gry negocjacyjne uczą wędrowników wypracować wspólne rozwiązanie zadowalające wszystkie zainteresowane strony. Uczą pracować z ludźmi, którzy mają odmienne cele i zamierzenia. Uczą szukania rozwiązań, ale również zawierania kompromisów a czasami sojuszy. Uczą, że nie zawsze „moje” rozwiązanie jest najlepsze i ono musi obowiązywać, że należy czasami ustępować.

Gry strategiczne – to bardzo różne gry, których wspólną cechą jest konieczność planowania, przewidywania, ogólnie rzecz biorąc – myślenia strategicznego. Takie gry mogą odbywać się w harcówce (gry planszowe, RPPG) i oczywiście również w terenie (na przykład tzw. gry wojenne).

Przedsięwzięcia chorągwiane i ogólnopolskie

Sejmiki wędrownicze (sejmiki ogólnopolskie i regionalne – chorągwiane) – spotkanie środowisk wędrowniczych, gdzie odbywa się wymiana doświadczeń, ale przede wszystkim dyskutuje się o aktualnych sprawach Związku, sytuacji ruchu wędrowniczego. Na koniec sejmiku wypracowuje się wspólne stanowisko w kwestiach ważnych dla wędrowników, będące ich samorządnym głosem.

Wędrownicza watra jest kontynuacją corocznych spotkań młodzieży harcerskiej organizowanych pod koniec wakacji (PZHS-y). Jest to spotkanie wędrowników: drużyn lub patroli z całej Polski przy tradycyjnej, symbolicznej wędrowniczej wacie. Kilkudniowa impreza służy wymianie doświadczeń, zawieraniu nowych znajomości – integracji całego ruchu wędrowniczego. Można tam zobaczyć, jak pracują inne środowiska i poszukać inspiracji do pracy na kolejny rok. Ważnym elementem jest służba na rzecz innych przez współorganizowanie waty. W odróżnieniu od innych imprez jej uczestnicy również przygotowują zajęcia i odpowiadają za poszczególne służby.

Zbiórki drużyny wędrowniczej

Zbiórka drużyny wędrowniczej zazwyczaj jest mon tematyczna, poświęcona jednemu zagadnieniu. Poszczególne zbiórki lub spotkania przygotowywane są przez samych wędrowników.

Mogą to być zarówno regularne zbiórki cotygodniowe, jak i spotkania mniej formalne (przy herbacie, osiemnastki ...) – dzięki nim zacieśnia się więź w drużynie. Tematy zbiorów są różnorodne i jedynym kryterium ich doboru są zainteresowania samych wędrowników. Również wybór form możliwych do przeprowadzenia na zbiórce jest bardzo bogaty. Od form dyskusyjnych, przez różnego rodzaju gry, zapraszanie specjalistów z różnych dziedzin życia, aż po samą wędrownkę (po własnym miasteczku też możemy „wędrować” – odkrywając ciekawe miejsca i ludzi).

Każdej zbiórce czy spotkaniu wędrowników zawsze przyswieca myśl – by służyły one rozwojowi wędrowników (uczestników tych form). Cel każdej zbiórki musi być czytelny dla samych wędrowników. Powinni go akceptować uczestnicy zbiorów, by po zakończeniu zbiórki mogli dokonać podsumowania i ocenić, ile wniosła do ich życia i rozwoju. Dobrze jest, gdy staramy się o niekonwencjonalne posunięcia, o zaskoczeniu – w tym tygodniu jest tak, ale za tydzień coś zupełnie innego – zaskakującego (działanie nieszablonowe, bez rutyny). O atrakcyjności raczej nie

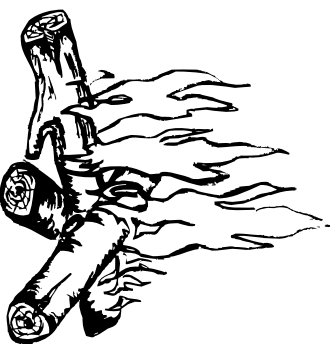
trzeba pisać, bo to musi charakteryzować wszystkie zbiórki harcerskie, tak by w chwili zakończenia jednej zbiórki myślało się już o następnej.

Zbiórki drużyny wędrowniczej odbiegają od szablonu i zasad przyjętych dla spotkań harcerskich młodszych grup wiekowych. Wynika to przede wszystkim z wieku samych zainteresowanych biorących udział oraz z faktu, że w organizowaniu ich uczestniczą wszyscy członkowie drużyny.

Druhu Drużynowa, Druhu Drużynowy

Pamiętaj!

- ♦ Charakterystyczną formą pracy dla twojej drużyny jest wędrowka. Dlatego planując swoje działania nie zapomnijcie o różnych jej formach.
- ♦ Różnego rodzaju formy dyskusyjne pomagają, twoim wędrownikom w budowaniu systemu wartości. Pamiętaj, by w życiu twojej drużyny nie zabrakło momentów, gdy rozmawiacie o istotnych dla was problemach.
- ♦ Starajcie się korzystać z różnych form doskonalenia się organizowanych przez ZHP i inne instytucje.
- ♦ Starajcie się być aktywni – bierzcie udział w wędrowniczych spotkaniach w waszej chorągwi oraz w imprezach ogólnopolskich.
- ♦ Zbiórki drużyny wędrowniczej zazwyczaj są monotematyczne, czyli poświęcone jednemu zagadnieniu, a ich autorami są sami wędrownicy.

Obóz wędrowników

47

Obozy drużynny

Samodzielny obóz drużynny wędrowniczej jest zwieńczeniem jej czteroczesnej pracy. Obóz wędrowników to nie tylko aktywna forma wypoczynku dla młodzieży harcerskiej. Dzięki niemu drużynowy może pozwolić wędrownikom sprawdzić się w działaniu na nowych polach służby czy wyzwać u nich samodzielność i inicjatywę, uczyć ich odpowiedzialności za grupę. Obóz drużynny stwarza też możliwość dalszego budowania samorządności w drużynie.

Wyrobienie wśród wędrowników odpowiedzialności za siebie i zespół. Obozy wędrowników to szansa na wyrobienie odpowiedzialności za siebie i całą grupę. Uczy grupę odpowiedzialności za jednostkę i na odwrót, jednostkę za grupę. Dzięki przygotowaniom, w których wszyscy biorą udział, każdy ma przydzielone zadanie i musi się z niego wywiązać. W przeciwnym razie cała grupa odczuje na „własnej skórze” zaniedbanie spowodowane przez jedną osobę lub patrol. Natomiast komendant obozu sprawuje funkcję koordynatora i nadzoruje wszystkie prace oraz udziela wsparcia poszczególnym wędrownikom lub patrolom.

Budowanie zaradności i samodzielności u wędrowników. Obóz „wymusza” samodzielność i inicjatywę u wędrowników. Podczas obozów zdarzają się sytuacje zupełnie nieprzewidziane i zaskakujące. Dla wędrowników, którzy czują się współodpowiedzialni za obóz jako jego współtwórcy, jest to okazja do wykazania się inicjatywą i zaradnością i niejednokrotnie samodzielnością w podejmowaniu decyzji. Szczególnie wtedy, gdy pełnią odpowiedzialne funkcje podczas ich trwania, a kadra pozwoli im na pewną swobodę działania.

Możliwość sprawdzenia się w działaniu na nowych polach służby. Samodzielny obóz umożliwia wędrownikom pełnienie różnych funkcji obozowych. Jest to okazja do sprawdzenia się w działaniu na nowych polach służby, podnoszenia swoich umiejętności i wiedzy a tym samym służy rozwojowi.

Budowanie samorządności w drużynie. Organizacja samodzielnych obozów wędrowników daje możliwość decydowania lub wpływania na wszystkie podejmowane decyzje związane z ich przygotowaniem i przeprowadzeniem. Duży udział wędrowników jako współtwórców obozu wzbudza poczucie współodpowiedzialności za niego oraz jest elementem motywującym młodych ludzi do dalszej pracy i rozwoju.

Na obozie wędrowników nie może zabraknąć „wyczynu”, czyli stworzenia sytuacji, szansy sprawdzenia własnych możliwości, nie tylko fizycznych. Dla każdej drużyny wędrowniczej „wyczyn” będzie miał inne oblicze. Dla jednych szczytem możliwości będzie zorganizowanie własnie pierwszego, samodzielnego obozu, a dla innych będzie to wyprawa chociażby na Elbrus. Ważne jest, by co roku nie powtarzać tych samych schematów, bo drużyna ciągle się zmienia i rozwija. To, co poprzedniego lata było „wyczynem”, w następnym roku okaże się rutyną.

Udział wędrowników w obozach szczeptów

Często drużyny wędrownicze biorą udział w obozach szczeptów, gdzie pełnią służbę jako kadra pomocnicza. Zależnie od swoich umiejętności wędrownicy pełnią funkcje programowe, kwatermistrzowskie, finansowe czy nawet pracują w kuchni. Należy wtedy pamiętać, że drużyna wędrowników powinna posiadać własny program i zadania dostosowane do swojego wieku i rozwoju psychofizycznego. Dlatego jej udział w takim obozie nie może ograniczać się tylko do pomocy w przygotowaniu i przeprowadzeniu zajęć lub pomocy w pionie kwatermistrzowskim. Pomagać, wspierać i uczestniczyć w pracach drużyn młodszych – jak najbardziej. Dzięki temu przygotowujemy, wychowujemy sobie przyszłą kadre zarówno wychowawczą, jak i gospodarczą (by podczas następnych akcji letnich czy zimowych wędrownicy mogli już samodzielnie pełnić różne funkcje).

Obóz wędrowny

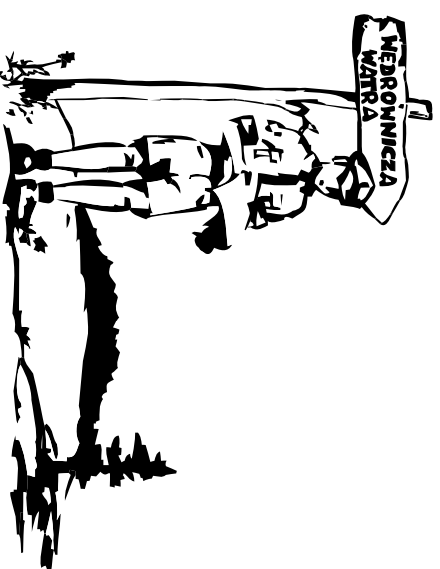
Jest najbardziej charakterystyczną formą dla obozu wędrowników. Dobrze przygotowana, zorganizowana i rozsądnie przeprowadzona wędrowka będzie wpływała na rozwój fizyczny harcerek i harcerzy. Dzięki czynnemu wypożyczkowi młodzi ludzie będą mogli się oderwać się od telewizorów czy komputerów, wygodnych foteli i poświadczyć ten czas na zajęcia, wymagające wysiłku fizycznego. Bowiem istota wypoczynku tkwi nie w bezczynności i wygodnictwie, lecz w zmianie środowiska i rodzaju zajęć.

Należy jednak pamiętać, że istotą obozu wędrownego jest jego program, a nie pokonywanie trasy, zaliczanie kilometrów. Wędrowka powinna być tak zorganizowana, by umożliwić jej uczestnikom nie tylko rozwój fizyczny, ale również intelektualny i duchowy. Ma to być okazja do poznania historii, etnografii czy ludzi mieszkających na terenie, której wiedzie trasa obozu wędrownego.

Warto wspomnieć o wytrwałości, jaka się buduje w harcerzach podczas wędrowki. Trudne górskie szlaki, nie zawsze sprzyjająca pogoda, ciężki plecak mogą zniechęcić do podjęcia lub kontynuacji trudów wędrowki. Jednak włożony wysiłek w pokonanie trasy powoduje, że po dotarciu do celu jej uczestnicy poczują satysfakcję i odczytują jako swój sukces, również sukces charakteru.

Służba podczas wędrowki – bez problemu każda drużyna może znaleźć pole służby podczas obozu wędrownego. Oczywiście w różnym zakresie i kierunkach, zależnie od wieku, liczebności i umiejętności członków grupy.

Najczęściej spotykaną formą i najprostszą do zorganizowania obozu jest piesza wędrowka. Poza tym wędrowników można spotkać na kajakach czy kanu oraz rowerach, a czasami w samochodach... Ograniczenia stwarza tylko wyobraźnia samych wędrowników.

Obóz zagraniczny

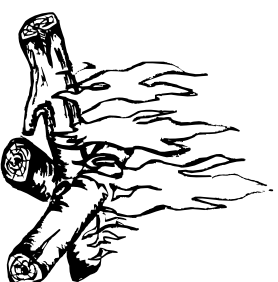
Obóz zagraniczny (nie wycieczka!) lub uczestnictwo w zlocie skautowym daje możliwość poznania nowych miejsc, kultur czy ludzi poza granicami własnego kraju. Stwarza możliwość sprawdzenia się w nowych, niecodziennych warunkach, praktycznego stosowania obcego języka czy skonfrontowanie zdobytych w szkole wiadomości z zakresem historii czy geografii. Jednak wymaga on ze strony organizatorów większego nakładu pracy i czasu na przygotowanie. Również wyprawy zagraniczne zazwyczaj wiążą się z większymi kosztami niż obozy prowadzone w kraju. Dlatego dodatkowo pojawia się element pozyskiwania i zarabiania pieniędzy. To uczy wędrowników dodatkowych umiejętności i może większej niezależności finansowej. Po miesiącach przygotowań następuje przyjemny finał.

Obóz specjalnościowy

Obozy specjalnościowe organizowane mogą być także przez drużynę. Często poszczególni jej członkowie biorą udział w kursach wspierających ich rozwój czy drogę do mistrzostwa. Mają oni szansę poznawania nowych dziedzin aktywności oraz zdobycia uprawnień i odznak.

Družno Drużynowa, Druhu Drużynowy Pamiętaj!

- ◆ Samodzielny obóz drużyny jest ważnym elementem pracy drużyny, bez którego trudno wyobrazić sobie podsumowanie roku harcerskiego.
- ◆ Obóz drużyny wędrowniczej powinien być ambitny, nie powielający schematów – niezależnie od tego, czy jest to obóz stały, czy wędrówny, w kraju czy za granicą.
- ◆ Wędrownicy powinni wspierać swoje szczyty – biorąc udział w organizacji kolonii zachowowych i obozów harcerskich jako kadra pomocnicza.

ZAŁĄCZNIKI:

- ♦ Instrukcja drużyny harcerskiej, starszoharcerskiej, wędrowniczej i wielopoziomowej
  - ♦ System stopni harcerskich
  - ♦ Sprawności harcerskie
  - ♦ Zasady zdobywania znaków służb
-

Instrukcja drużyny harcerskiej, starszoharcerskiej, wędrowniczej i wielopoziomowej

Postanowienia ogólne

1. Podstawy prawne działania drużyny określa § 30 Statutu ZHP, stanowiący, że rozpoczęcie działalności podstawowej jednostki organizacyjnej ZHP wymaga zgody właściwego komendanta hufca. W szczególnie uzasadnionych wypadkach utworzenie podstawowej jednostki organizacyjnej może nastąpić także za zgodą komendanta chorągwi albo Naczelnika ZHP.
2. Postanowienia niniejszej instrukcji, w których mowa o harcerzu, harcerzu starszym, wędrowniku, instruktora, drużynowym, stosuje się odpowiednio do harcerki, harcerki starszej, wędrowniczki, instruktorki i drużynowej.
3. Jeżeli w niniejszej instrukcji jest mowa o drużynie, należy przez to rozumieć drużynę harcerską, starszoharcerską, wędrowniczą lub wielopoziomową. W drużynie wielopoziomowej działają małe grupy (np. szóstki, zastępy, patrole) z co najmniej dwóch grup metodycznych.

Rozpoczęcie działalności drużyny

4. Warunkami utworzenia drużyny próbnej są:
  - 1) uzyskanie zgody właściwego komendanta;
  - 2) spełnienie przez drużynowego warunków określonych w pkt. 11;
  - 3) zatwierdzenie we właściwej komendzie planu pracy drużyny na okres próbny.
5. Po spełnieniu powyższych wymagań właściwy komendant zatwierdza drużynę na okres próbny oraz mianuje drużynowego i opiekuna (jeśli drużynowy nie jest pełnoletni). W okresie próbnym drużyna postuluje się nazwą zawierającą określenie „próbna”.
6. Okres próbny trwa od 2 do 6 miesięcy.
7. Warunkiem pozytywnego zamknięcia okresu próbnego jest:
  - 1) praca zgodna z odpowiednią metodyką;
  - 2) własna obrzędowość;
  - 3) pozytywna ocena realizacji planu pracy okresu próbnego;

- 4) osiągnięcie liczebności minimum 16 członków drużyny (w szczególnych wypadkach komenda hufca może obniżyć tę liczbę do 12); w przypadku drużyny wędrowniczej – 9 członków drużyny;
  - 5) w przypadku drużyny wędrowniczej – przedstawienie właściwej komendzie konstytucji drużyny.
8. Po zamknięciu okresu próbnego z wynikiem pozytywnym:
    - 1) właściwa komenda nadaje drużynie numer oraz, na jej wniosek, może nadać jej nazwę;
    - 2) właściwa komenda może przyznać drużynie prawo posiadania imienia i sztandaru; tryb przyznawania nazwy, imienia i sztandaru określa odrębna instrukcja;
    - 3) członkowie drużyny mogą składać Przyrzeczenie Harcerskie;
    - 4) drużyna ma prawo używania pieczęci zarejestrowanych we właściwej komendzie;
    - 5) drużyna ma prawo organizowania obozów i zimowisk.
  9. Rozpoczęcie i zamknięcie okresu próbnego, zatwierdzenie drużyny, mianowanie drużynowego i opiekuna ogłoszone jest w rozkazie właściwego komendanta.
  10. Osoby do lat 16 mogą należeć do drużyny za pisemną zgodą rodziców lub opiekunów prawnych.

Funkcyjni drużyny

11. Drużynowym może być tylko instruktor ZHP lub członek ZHP w wieku co najmniej 16 lat, po ukończeniu kursu drużynowych i przygotowany do pracy odpowiednią metodyką, który złożył pisemne zobowiązanie do prowadzenia drużyny. Jeśli drużynowy nie jest pełnoletni, właściwy komendant wyznacza pełnoletniego opiekuna, który składa pisemne zobowiązanie do pełnienia tej funkcji.
12. Drużynowy:
    - 1) kieruje pracą drużyny zgodnie z obowiązującymi przepisami wewnętrznymi ZHP oraz innymi przepisami prawa;
    - 2) odpowiada za bezpieczeństwo i zdrowie członków drużyny;
    - 3) odpowiada za opracowanie i realizację planu pracy drużyny;
    - 4) odpowiada za prowadzenie dokumentacji drużyny;
    - 5) odpowiada za gospodarkę drużyny;
    - 6) odpowiada za terminowe i rzetelne przeprowadzenie spisu harcerskiego w drużynie;
    - 7) przygotowuje następcę na funkcję drużynowego;
    - 8) współpracuje z rodzicami członków drużyny i środowiskiem działania drużyny;
    - 9) podnosi swoje umiejętności i wiedzę metodyczną;
    - 10) bierze czynny udział w działaniach hufca;
    - 11) uzyskuje wsparcie programowo-metodyczne z właściwej komendy;
    - 12) reprezentuje drużynę;
    - 13) wydaje rozkazy;
    - 14) przyjmuje i zwalnia członków drużyny;
    - 15) dopuszcza do złożenia Przyrzeczenia Harcerskiego;

- 16) przyjmuje Przyrzeczenie Harcerskie – jeśli jest instruktorem ZHP.
13. Drużynowemu w prowadzeniu drużyny pomaga co najmniej jeden przyboczny, mianowany rozkazem przez drużynowego. W drużynach koedukacyjnych przynajmniej jeden przyboczny powinien być innej płci niż drużynowy.
14. Zastępami kierują przygotowani do funkcji zastępowi, mianowani rozkazem przez drużynowego. W drużynie wędrowniczej pracę zastępów wędrowniczych lub patroli zadaniowych koordynują wędrownicy powołani przez te zespoły, a mianowani rozkazem przez drużynowego.
15. Drużynowy może powołać innych funkcyjnych (np. kronikarz, skarbnik, kwaternistrz).
16. Opiekun drużyny:
  - 1) odpowiada za bezpieczeństwo i zdrowie członków drużyny;
  - 2) odpowiada za gospodarkę drużyny;
  - 3) czuwa nad prawidłowością działań wychowawczych drużynowego.

System pracy drużyny

17. Drużyna harcerska pracuje zgodnie z metodyką harcerską, drużyna starszoharcerska – metodyką starszoharcerską, a drużyna wędrownicza – metodyką wędrowniczą. W drużynie wielopoziomowej drużynowy stosuje metodyki odpowiednie do wieku członków drużyny.
18. Drużynowy planuje i prowadzi działalność wychowawczą uwzględniając zasady zawarte w Prawie i Przyrzeczeniu Harcerskim, oczekiwania członków drużyny, rodziców i środowiska działania oraz propozycje programowe ZHP.
19. Drużyna dba o stworzenie ciągu wychowawczego przez współpracę z jednostkami zrzeszającymi członków ZHP z pozostałych grup metodycznych.
20. Drużyna harcerska i starszoharcerska składa się z co najmniej dwóch zastępów. Zastęp zrzesza od 5 do 12 członków drużyny. W drużynach koedukacyjnych pracują zastępy żeńskie i męskie.
21. Drużyna wędrownicza pracuje systemem zastępów wędrowniczych lub systemem patroli zadaniowych albo obydłwoma systemami równoległe. Zastęp zrzesza od 4 do 7 wędrowników, a patrol zadaniowy liczbę wędrowników konieczną do realizacji określonego zadania.
22. Zbiórki drużyny oraz samodzielne zbiórki zastępów odbywają się regularnie.
23. Drużyna, również w okresie próbnym, zbiera składki członkowskie i przekazuje odpowiednią ich część do właściwej komendy.
24. Przy drużynie może działać koto przyjaciół harcerstwa.
25. Działalność finansowo-gospodarczą drużyny regulują odrębne instrukcje ZHP.
26. Nadzór nad działalnością drużyny sprawuje właściwa komenda. Drużyna podlega także kontroli odpowiedniej komisji rewizyjnej.

System kierowania w drużynie

27. Działalnością drużyny kieruje:
  - ♦ drużyny harcerskiej – drużynowy przy pomocy rady drużyny;

- ♦ drużyny starszoharcerskiej – drużynowy przy współudziale rady drużyny;
  - ♦ drużyny wędrowniczej – rada drużyny pod przewodnictwem drużynowego.
28. W skład rady drużyny harcerskiej i starszoharcerskiej wchodzi drużynowy, przyboczni, zastępowi oraz inni członkowie drużyny – zgodnie z przyjętymi w drużynie ustaleniami. W pracach rady drużyny uczestniczy z głosem doradczym opiekun drużyny. Kompetencje i sposób pracy rady drużyny określa drużynowy uwzględniając wiek i dojrzałość członków drużyny.
29. Skład, kompetencje oraz sposób pracy rady drużyny wędrowniczej określa konstytucja drużyny, którą zatwierdza cała drużyna.
30. Ważne decyzje drużynowego oraz uchwały rady drużyny drużynowy ogłasza rozkazem.

Dokumentacja drużyny

31. Drużyna prowadzi i przechowuje następującą dokumentację pracy wychowawczo-organizacyjnej:
- 1) książkę pracy wraz z rejestrem członków i pisemnymi zgodami rodziców na przynależność do drużyny;
  - 2) plan pracy przedstawiony we właściwej komendzie;
  - 3) rozkazy drużynowego;
  - 4) teczkę korespondencji drużyny;
  - 5) dokumentację pracy zastępów;
  - 6) dokumentację finansowo-gospodarczą z rejestrem składek członkowskich;
  - 7) drużyna wędrownicza – konstytucję drużyny przedstawioną we właściwej komendzie.

Zakończenie działalności drużyny

32. W przypadku działalności niezgodnej z celami, zasadami i regulaminami ZHP i metodą harcerską właściwa komenda może:
- 1) wyznaczyć okres do 3 miesięcy na doprowadzenie działań drużyny do pełnej zgodności z przepisami ZHP;
  - 2) zwolnić z pełnionej funkcji drużynowego, mianując jednocześnie nowego;
  - 3) rozwiązać drużynę.
33. Drużynowemu przysługuje prawo do odwołania się od decyzji o zwolnieniu z funkcji lub rozwiązaniu drużyny w ciągu 14 dni od daty powiadomienia drużynowego o tej decyzji.
34. W razie rozwiązania drużyny, również próbnej, właściwy komendant ma obowiązek zaproponować jej członkom przydział do innej drużyny.
35. Majątek i dokumentacja rozwiązanej drużyny są przejmowane przez właściwą komendę. W przypadku drużyn działających w szczeplach lub związkach drużyn majątek jest przejmowany przez szczepl lub związek drużyny.

System stopni harcerskich

Dla harcerki i harcerza (w takim kontekście nazw: harcerka i harcerz używamy w odniesieniu do harcerki i harcerza, harcerki starszej i harcerza starszego, wędrowniczki i wędrownika) stopień jest wyznawaniem, które pozwala zmierzyć się z samym sobą. Kolejne stopnie wskazują, im požądane cechy charakteru i wyznaczają etapy osiągnięć życiowych. Każdy stopień jest dla harcerki i harcerza także celem, którego osiągnięcie jest dostrzegane w środowisku.

Czas zdobywania stopnia nazywamy próbą, bo daje możliwość sprawdzenia siebie, wykazania się w konkretnym działaniu postawą, wiedzą i umiejętnościami.

Dla drużynowych stopnie harcerskie są instrumentem wychowawczym, czyli środkiem, za pomocą którego realizują podstawowy program harcerskiego wychowania i uwzględniają indywidualny rozwój harcerki i harcerza. Przez zdobywanie stopni drużynowi wprowadzają harcerki i harcerzy na drogę systematycznej pracy nad sobą, uczą ich pokonywania kolejnych progów i łączenia własnych dążeń z działaniem w zespole.

System składa się z próby harcerki/harcerza i sześciu stopni: ochotniczki/młodzika, tropicielki/wywiadowcy, pionierki/odkrywcy, samarytanka/ćwika, harcerki orlej/harcerza orlego, harcerki Rzeczypospolitej/harcerza Rzeczypospolitej.

Kolejne stopnie przeznaczone są dla harcerek i harcerzy w określonym wieku:

- ◆ harcerki i harcerze: ochotniczka–młodzik, tropicielka–wywiadowca
  - ◆ harcerki starsze i harcerze starsi: pionierka–odkrywca, samarytanka–ćwik
  - ◆ wędrowniczki i wędrownicy: harcerka orla–harcerz orli, harcerka Rzeczypospolitej–harcerz Rzeczypospolitej.
- Układ wymagań kolejnych stopni różni się ze względu na specyfikę poszczególnych grup wiekowych.

PRÓBA HARCERKI/HARCERZA

Próba harcerki/harcerza przygotowuje do złożenia Przyrzeczenia Harcerskiego. Idea i wymagania próby harcerki/harcerza dotyczą kształtowania harcerskiej postawy oraz podstawowej wiedzy o harcerstwie i Związku. W każdym indywidualnym przypadku wymagania powinny być sformułowane odpowiednio do etapu rozwoju (wieku) harcerki i harcerza realizujących próbę.

Próba harcerki/harcerza nie powinna trwać krócej niż 3 miesiące i dłużej niż 6 miesięcy. W przypadku zuchów trzeciej gwiazdki należy uwzględnić przygotowanie, jakie otrzymały w gromadzie zuchowej i umożliwić im odbycie krótszej próby.

IDEA STOPNIA

Idea próby harcerza oraz idee poszczególnych stopni określają postawę, do jakiej harcerka i harcerz powinni dążyć, zdobywając dany stopień. Postawa ta jest zawsze zgodna z Przyrzeczeniem i Prawem Harcerskim.

Próba harcerki/harcerza

Stara się zaskłużyć na miłano harcerki/harcerza. Chce poznać harcerstwo i dostosować się do jego wymagań, określonych w prawie i Przyrzeczeniu Harcerskim. Chce uczestniczyć w życiu zastępu (patrolu) i drużyny.

Ochotniczka–młodzik

Poznaję smak harcerskiej przygody. W swoim postępowaniu kieruje się Prawem Harcerskim. Pamięta o codziennym dobrym uczynku. Chętnie zdobywa nowe wiadomości i umiejętności przydatne w zastępie, drużynie, domu i szkole. Jest zaradna/ny, dzielna/ny i pogodna/ny.

Tropicielka–wywiadowca:

Przestrzega Prawa i Przyrzeczenia Harcerskiego w codziennym życiu. Zdobywa harcerską wiedzę i doskonali umiejętności z różnych dziedzin. Tropi sytuacje, w których może być pożyteczna/ny. Ćwiczy swoją spostrzegawczość i sprawność. Aktywnie uczestniczy w zadaniach zastępu i drużyny.

Pionierka–odkrywca

Ocenia siebie i swoje postępowanie odwołując się do Prawa Harcerskiego. Potrafi radzić sobie w różnych sytuacjach. Można na niej/nim polegać. Jest uczynna/ny, odważna/ny, samodzielna/ny. Wywiązuje się z obowiązków, wynikających z miejsca w drużynie.

Samarytanki–ćwik

Poszukuje wzorów do naśladowania zgodnych z harcerskimi wartościami. Szuka sytuacji, w których może pomóc zgodnie z wyrażoną w Przyrzeczeniu szczerą wolą. Pracuje nad swoim charakterem. Poszukuje swoich zainteresowań i pasji. Rozwija je, zdobywając wiedzę i umiejętności w wybranych dziedzinach. Współtworzy życie drużyny.

Harcerka orla–harcerz orli

Kierując się Prawem Harcerskim buduje swój własny system wartości. Sama/sam wyznacza swoje cele. Wybiera swoją drogę życiową. Dąży do mistrzostwa w wybranych dziedzinach. Podejmuje wyzwania. Znajduje pole stałej służby.

Harcerka Rzeczypospolitej–harcerz Rzeczypospolitej

Ma własny system wartości wynikający z Prawa Harcerskiego. Kieruje się nim we wszystkich aspektach swojego życia. Potrafi godzić pełnione przeze siebie role, np. w rodzinie, w szkole, w pracy, w działalności społecznej. Osiąga mistrzostwo w wybranych dziedzinach aktywności. Jest świadomą, obywatelką/świadomym obywatelem RP. Swoim życiem daje świadectwo o harcerstwie.

ZASADY I TRYB ZDOBYWANIA STOPNI HARCERSKICH

1. Harcerka i harcerz zdobywają stopnie indywidualnie. Zdobywanie stopni rozpoczyna się po złożeniu Przyrzeczenia Harcerskiego.
2. Harcerka i harcerz przystępują do zdobywania stopni odpowiednich do etapu swojego rozwoju.
3. Zadania na stopnie ochotniczki–młodzika, tropicielki–wywiadowcy harcerki i harcerze realizują głównie przez aktywny udział w życiu drużyny. Nad ich zdobywaniem czuwają opiekunowie, którymi są zgodnie ze zwyczajem środowiska, np. zastępowi, przyboczni, drużynowy.
4. Zdobywanie stopni pionierki–odkrywcy, samarytanki–ćwika poprzedza sformułowanie przez harcerkę i harcerza indywidualnych zadań, zgodnych z ideą i wymaganiem danego stopnia. W sformułowaniu tych zadań pomagają im opiekunowie, zgodnie ze zwyczajem środowiska, np. zastępowi, przyboczni, drużynowy.
5. Zdobywanie stopni harcerki orlej–harcerza orłego i harcerki Rzeczypospolitej–harcerza Rzeczypospolitej wymaga ułożenia indywidualnej próby na stopień. Planowanie i realizację prób na te stopnie wspiera opiekun próby.

Może nim być harcerz w stopniu równym zdobywanemu albo wyższym lub instruktor (w przypadku stopnia harcerki orlej–harcerza orlego w stopniu przewodnika, a w przypadku stopnia harcerki Rzeczypospolitej–harcerza Rzeczypospolitej minimum w stopniu podharcmistrza).

6. W szczególnych przypadkach drużynowy może dostosowywać wymagania stopnia do indywidualnych możliwości harcerki i harcerza (np. zdrowotnych), specyfiki pracy drużyny, warunków środowiska itp.
7. Przy zamknięciu próby należy wziąć pod uwagę realizację wymagań na stopnie i postawę harcerki/harcerza.
8. Decyzje w sprawie zatwierdzenia programu próby oraz o przyznaniu stopnia podejmują:
  - ♦ w drużynie harcerskiej – drużynowy przy współudziale rady drużyny,
  - ♦ w drużynie starszoharcerskiej – rada drużyny,
  - ♦ w drużynie wędrowniczej – członkowie drużyny zgodnie z konstytucją drużyny.
 Program próby musi być zapisany w karcie próby.
9. Do prowadzenia prób HO i HR (zatwierdzenia programu próby oraz podjęcia decyzji o przyznaniu stopnia) można powołać kapitułę stopni przy drużynie, szczepie, związku drużyn lub hufcu. W skład kapituły mogą wchodzić tylko posiadający ten stopień harcerze i instruktorzy. Kapituła składa się przynajmniej z trzech członków. Szczegółowe zasady funkcjonowania kapituły określają członkowie kapituły, a zatwierdza komendant jednostki, przy której działa kapituła.
10. Decyzje o otwarciu próby, zamknięciu i przyznaniu stopnia ogłasza drużynowy w rozkazie.
11. Podsumowanie realizacji próby może odbywać się w sposób przyjęty w danym środowisku, np. bieg harcerski, ocena przez kapitułę stopni.
12. Zdobyte stopnia potwierdza się wpisem do książeczki harcerskiej i oznaczeniem na pagonach (lub patkach w drużynach wodnych) munduru harcerskiego:
  - ♦ ochotniczka i młodziak – jedna belka,
  - ♦ tropicielka i wywiadowca – dwie belki,
  - ♦ pionierka i odkrywca – jedna krokwiewka,
  - ♦ samarytanka i ćwik – dwie krokiewki,
  - ♦ harcerka orla i harcerz orli – jedna gwiazdka,
  - ♦ harcerka Rzeczypospolitej i harcerz Rzeczypospolitej – dwie gwiazdki.
 Dodatkowo stopnie można oznaczać nabiciem na krzyżu harcerskim:
  - ♦ pionierka i odkrywca – srebrna lilijka,
  - ♦ samarytanka i ćwik – złota lilijka,
  - ♦ harcerka orla i harcerz orli – złota lilijka i złoty okrąg,
  - ♦ harcerka Rzeczypospolitej i harcerz Rzeczypospolitej – złote: lilijka, okrąg i wieniec.

PRÓBA HARCERKI–PRÓBA HARCERZA

Staram się zasłużyć na miano harcerki/harcerza. Chcę poznać harcerstwo i dostosować się do jego wymagań, określonych w prawie i Przyrzeczeniu Harcerskim. Chcę przebywać w zastępie (patrolu) i drużynie.

Zalecany czas trwania próby: 3–6 miesięcy.

WYMAGANIA PRÓBY

1. Znam i rozumiem treść Przyrzeczenia Harcerskiego.
  2. Znam i rozumiem Prawo Harcerskie.
  3. Znam i rozumiem symbolikę krzyża harcerskiego, lilijki i koniczynki. Potrafię wyjaśnić, do czego zobowiązuje harcerskie pozdrowienie „Czuwaj”.
  4. Znam hymn harcerski i umiem go zaśpiewać.
  5. Kompletnie swój mundur harcerski.
  6. Systematycznie uczęszczam w zbiórkach zastępu i drużyny.
  7. Wykonałam/em z zastępem (patrolem) przynajmniej jedno zadanie zespołowe (lub projekt).
  8. Znam nazwę drużyny, imię i nazwisko zastępowego i drużynowego i wiem, jak się z nimi skontaktować.
- Uwaga. Próbę można poszerzyć o dodatkowe wymagania przyjęte w drużynie.

TRYB PRZEJŚCIOWY

(...)

WYMAGANIA NA STOPNIE

OCHOTNICZKA–MŁODZIK

(...)

TROPICIELKA–WYWIADOWCA

(...)

PIONIERKA–ODKRYWCA

(...)

SAMARYTANKA–ĆWIK

(...)

HARCERKA ORLA –HARCERZ ORLI

W harcerskiej wędrówce przez życie odnajduję wzory do naśladowania. Kierując się Prawem Harcerskim buduję swój własny system wartości. Samąsam wyznaczam swoje cele. Wybieram swoją drogę życiową. Dążę do mistrzostwa w wybranych dziedzinach. Podejmuję wyzwania. Znajduję pole stałej służby.

Do próby może przystąpić harcerka/harcerz, który/ta:

- ♦ zdobyła/ył stopień samarytanki—ćwika. Jeśli nie posiada stopnia samarytanki—ćwika, realizuje próbę harcerki orlej—harcerza orlego poszerzoną o wiadomości i umiejętności zawarte w wymaganiach poprzednich stopni,
- ♦ aktywnie uczestniczy w życiu drużyny,
- ♦ zrealizowała/ał próbę wędrowniczą i otrzymała/ał naramiennik wędrowniczy,
- ♦ wspólnie z opiekunem przygotowała/ał indywidualny program próby.

Zalecany czas trwania próby: 12–18 miesięcy.

Wymagania stopnia wyznaczają płomienie wędrowniczej watry.

Siła ciała

1. Prowadzę higieniczny tryb życia i doskonale swoją sprawność fizyczną. Znam granice swojej wytrzymałości fizycznej.
2. Zaplanowałam/lem i zorganizowałam/lem wędrówkę o charakterze wycieczki.

Siła rozumu

1. Samodzielnie planuję swój czas. Znam podstawowe zasady dobrego planowania czasu.
2. Roządnie gospodaruję własnymi i powierzonymi zasobami finansowymi. Opracowałam/lem sposób sfinansowania wybranego przedsięwzięcia i zrealizowałam/lem go.
3. Poglębiam swoją wiedzę i umiejętności w różnych dziedzinach aktywności (nauka i kultura).
4. Znalazłam/lem dziedzinę, w której chcę osiągnąć mistrzostwo. Mam już w niej osiągnięcia.

Siła ducha

1. Na podstawie Prawa Harcerskiego buduję swój system wartości. Potrafię otwarcie i konsekwentnie go bronić.
2. Samodzielnie podejmuję stałą służbę w dziedzinie życia duchowego.
3. Staram się zrozumieć innych i uznaję ich prawo do odmienności. Poznałam/lem kilka kultur (np. narodowych, wyznaniowych).
4. Staram się żyć w harmonii z naturą.
5. Pielęgnuję więzi rodzinne.
6. Znalazłam/lem swoje miejsce w grupie rówieśniczej (dokonując świadomych wyborów i zachowując własny system wartości).
7. Pokonałam/lem jedną ze swoich słabości.
8. Dziedziny swoich zainteresowań porównałam/lem z potrzebami środowiska. W ten sposób określiłam/lem swoje pole służby. Pełniłam/lem służbę przez wyznaczony czas.

Formą zakończenia próby jest wędrowka, umożliwiająca własne, wewnętrzne podsumowanie próby. Sposób odbywania wędrowki zależy od tradycji środowiska.

Uwaga. Próbę można uzupełnić o dodatkowe wymagania przyjęte w środowisku.

HARCERKA RZECZYPOSPOLITEJ-HARCERZ RZECZYPOSPOLITEJ

Mam własny system wartości wynikający z Prawa Harcerskiego. Kieruję się nim we wszystkich aspektach swojego życia. Potrafię godzić pełnione przeze mnie role, np. w rodzinie, w szkole, w pracy, w działalności społecznej. Osiągam mistrzostwo w wybranych dziedzinach aktywności. Jestem świadomą obywatelką/świadomym obywatelem RP. Swoją postawą i postępowaniem prezentuję harcerski styl życia.

Do próby może przystąpić harcerka/harcerz, który:

- zdobyła/ył stopień harcerki orlej-harcerza orlego,
- wspólnie z opiekunem przygotowała/ał indywidualny program swojej próby.

Zalecany czas trwania próby: 12-24 miesiące

Wymagania na stopień wyznaczają polana wędrowniczej watry:

- ◆ Praca nad sobą
- ◆ Służba
- ◆ Poszukiwanie swojego miejsca w społeczeństwie

Indywidualne zadania próby harcerki Rzeczypospolitej-harcerza Rzeczypospolitej harcerka/harcerz buduje zgodnie z trzema wymiennymi kierunkami pracy wędrowniczej. W pracy nad sobą umacnia swoje zalety i niweluje wady oraz słabości. Dbą o zdrowie i kondycję fizyczną. Rozwija swoją osobowość przez udział w różnych formach życia duchowego i kulturalnego. Pełni stałą służbę, która przynosi wymierne efekty. Poszukując swojego miejsca w społeczeństwie, konsekwentnie realizuje pomysł na życie: w nauce i w pracy, w rodzinie, rozwijając pasje i zainteresowania. Zna swoje prawa i obowiązki, wynikające z pełnionych ról społecznych, stara się wywiązywać z nich jak najlepiej. Wie, na czym opiera się system państwa prawa, zna w nim swoje miejsce. Szuka drogi osiągnięcia samodzielności ekonomicznej.

Sprawności harcerskie

„Harcerka bez sprawności może dużo i dobrze chce, ale mało i źle może”.

Jadwiga Falkowska

Sprawność to zdobyta i udowodniona działaniem umiejętności, którą harcerka lub harcerz (tu i dalej w takim kontekście nazw: harcerka i harcerz używamy w odniesieniu do harcerki i harcerza, harcerki starszej i harcerza starszego, wędrowniczki i wędrownika) potrafi posłużyć się w razie potrzeby. Zdobywanie sprawności jest formą samokształcenia. Służby budzeniu, rozwijaniu i pogłębianiu zainteresowań, umożliwia przyswojenie przydatnych w życiu umiejętności i ćwiczenie zaradności oraz uczy rzetelności w działaniu. Przyznanie sprawności jest uznaniem umiejętności harcerki i harcerza w danej dziedzinie.

Zdobyte sprawności wskazują, że harcerka lub harcerz wykonali określone zadania, zdobyli niezbędne umiejętności z pewnej dziedziny i potrafią z nich korzystać.

Sprawności odgrywają ważną rolę w harcerskim wychowaniu. Aby w pełni wykorzystywać możliwości wychowawcze, jakie stwarza zdobywanie sprawności, drużynowy powinien wiedzieć, że zdobywając je, harcerka i harcerz:

- ◆ zdobywają konkretną wiedzę i umiejętności,
- ◆ rozwijają swoje zdolności,
- ◆ odkrywają nowe zainteresowania,
- ◆ uczą się zaradności, przedsiębiorczości i rzetelności,
- ◆ uczą się szacunku dla ludzkiej pracy,
- ◆ sprawdzają swoje możliwości.

Wybór sprawności zależy od indywidualnej decyzji harcerki i harcerza. Zadaniem drużynowego jest przedstawienie harcerzom oferty sprawności i stworzenie warunków do ćwiczenia wybranych przez nich umiejętności. Drużynowy powinien także troszczyć się o to, aby zdobywanie sprawności umożliwiało harcerkom i harcerzom osiągnięcie pewnego zasobu podstawowych umiejętności z różnych dziedzin, potrzebnych w codziennym życiu, przydatnych społecznie i wszechstronnie wspierających rozwój młodego człowieka.

Drużynowy powinien motywować do zdobywania sprawności. Musi przy tym pamiętać, że nieuzasadnione obniżanie wymagań podważa wychowawczy sens sprawności. Do zadań drużynowego należy także troska o to, aby zdobyte przez harcerki i harcerzy umiejętności znalazły zastosowanie w ich codziennym życiu oraz w pracy drużyny.

Wymagania sprawności

1. Każda sprawność składa się z wymagań, dotyczących poznania lub zrozumienia określonej dziedziny oraz z zadań, umożliwiających ćwiczenie, sprawdzenie i zaprezentowanie konkretnych umiejętności.
2. Każda sprawność opisana jest w postaci 4–5 wymagań, wyrażonych najczęściej za pomocą czasowników „wykonał”, „pokazał”, „przedstawił”, „zorganizował”, „przygotował” lub innych wskazujących na zadaniowy charakter wymagania.
3. *Podstawowy zestaw sprawności, zatwierdzony przez Główną Kwaterę ZHP, zawiera wymagania sprawności, dotyczących tradycyjnych obszarów harcerskiego działania, odpowiedzialnych na wyzwania współczesnego życia, rozwijających najpopularniejsze dziedziny zainteresowań harcerek i harcerzy.*

Poziomy sprawności

Sprawności występują w czterech poziomach trudności:

1. Sprawności oznaczone jedną gwiazdką – dla początkujących w danej dziedzinie. Pozwalają zdobyć podstawowe harcerskie umiejętności lub na poziomie elementarnym poznać jakąś inną dziedzinę. Ich zdobywanie nie wymaga szczególnych predyspozycji i warunków ani długiego czasu próby. Sprawności te najbardziej odpowiadają dla harcerek i harcerzy (10–13 lat).
2. Sprawności oznaczone dwiema gwiazdkami – dla pogłębiających wiedzę i doskonalących umiejętności, rozwijających swoje zainteresowania. Motywują do zdobywania podstawowej wiedzy z wybranej dziedziny poza

programem pracy drużyny lub zastępu i do samodzielnego poszukiwania możliwości ich praktycznego wykorzystania. Mogą je zdobywać harcerki i harcerze (10–13 lat) oraz harcerki i harcerze starsi (13–16 lat).

3. Sprawności oznaczone trzema gwiazdkami – zakładają zdobycie ponadprzeciętnej, rozległej wiedzy i umiejętności z wybranej dziedziny, wymagają umiejętności samodzielnego, konsekwentnego doskonalenia się w tej dziedzinie, a także zorganizowania do działania innych (np. zastępu, drużyny, klasy). Najbardziej odpowiednie są dla harcerek i harcerzy starszych (13–16 lat).

4. Sprawności mistrzowskie – wymagają umiejętności na poziomie niemal profesjonalnym (w przypadku dziedzin związanych z aktywnością zawodową), liczącym się w dorosłym życiu. Mogą stanowić istotny atut przy podejmowaniu pracy zawodowej. Sprawności mistrzowskie stanowią świadectwo zaawansowanych zainteresowań i dużej aktywności społecznej w wybranej dziedzinie. Przeznaczone są dla wędrowniczek i wędrowników. Osoby, które zdobyły sprawności mistrzowskie, to potencjalni eksperci (w drużynie, w szczepie, w hufcu), służący pomocą zdobywającym sprawności niższego stopnia. W niektórych dziedzinach odpowiednikiem sprawności mistrzowskich są uprawnienia związane (np. odznaka „ratownika medycznego ZHP”), państwowe, specjalistyczne, potwierdzenia umiejętności wydawane przez odpowiednie instytucje (np. prawo jazdy, certyfikaty językowe, odznaki turystyki kwalifikowanej PTTK, uprawnienia żeglarskie).

Wymagania kolejnych sprawności mogą stanowić program indywidualnego rozwoju harcerki lub harcerza w wybranej dziedzinie – drogę dochodzenia do mistrzostwa. Drogę tę można rozpocząć od sprawności dowolnego poziomu, najlepiej odpowiadającej etapowi rozwoju, zaangażowaniu, poziomowi zainteresowań, wiedzy i umiejętności harcerki lub harcerza.

Tworzenie sprawności poza podstawowym zestawem

1. Drużyny, szczepy i namiestnictwa mogą opracowywać własne sprawności. Wymagania tych sprawności należy opracowywać zgodnie z zasadami przedstawionymi w „Regulaminie sprawności”. Należy również określić ich poziom i zaprojektować znak graficzny. Opracowane w środowiskach sprawności po zatwierdzeniu w komendzie hufca należy przesyłać do Głównej Kwatery ZHP w celu ich upowszechnienia.
2. Drużyny specjalnościowe mogą tworzyć własne programy sprawności, o ile to jest potrzebne w ich pracy. Sprawności drużyn specjalnościowych nie powinny jednak zastępować istniejących uprawnień czy odznak specjalistycznych ani zawierać wymagań związanych ze zdobyciem takich uprawnień lub odznak.
3. Drużyny Nieprzetartego Szlaku mogą adaptować do możliwości swoich harcerek i harcerzy sprawności z podstawowego zestawu i tworzyć własne sprawności, odpowiadające ich potrzebom.

Zasady i tryb zdobywania sprawności

1. Harcerka i harcerz zdobywają sprawności indywidualnie, działając w zastępie i drużynie. W czasie zdobywania sprawności harcerz lub harcerka powinni korzystać z pomocy fachowców, książek i czasopism (to odnosi się szczególnie do sprawności oznaczonych dwiema lub trzema gwiazdkami oraz mistrzowskich).
2. Po dokonaniu wyboru sprawności harcerka lub harcerz zgłasza drużynomemu (zastępownemu, przybocznemu) chęć jej zdobywania, układa indywidualny plan jej zdobywania i przygotowuje kartę próby.
3. Sprawność przyznaje drużynowy na wniosek rady drużyny. Wskazane jest korzystanie przy tym z pomocy i opinii ekspertów – posiadaczy sprawności mistrzowskich (w przypadku sprawności jedno-, dwu- i trzygwiazdkowych), instruktorów specjalistów w danej dziedzinie, innych fachowców spoza drużyny.

4. Zdobyć sprawności ogłasza się w rozkazie drużynowego i potwierdza wpisem do książeczki harcerskiej oraz umieszczeniem na mundurze znaczka sprawności.
  5. Sprawności jedno-, dwu- i trzygwiazdkowe, tworzące jeden ciąg tematyczny (np. higienista*, sanitariusz**, ratownik***), mają taki sam znak graficzny. Poziom trudności oznaczany jest odpowiednim kolorem obwódki znaczka:
    - sprawności jednogwiazdkowe – kolor granatowy,
    - sprawności dwugwiazdkowe – kolor zielony,
    - sprawności trzygwiazdkowe – kolor czerwony,
    - sprawności mistrzowskie – kolor czarny.
- Sprawności oznacza się za pomocą kółek o średnicy 30 mm z odpowiednim symbolem graficznym, noszonych na prawym rękawie munduru.

Zasady zdobywania znaków służb

IDEA ZNAKÓW SŁUŻB

1. Znaki służb przygotowują do świadomego podjęcia stałej służby i uczą pracy w zespole. Przez zdobywanie znaków służb wędrownik poznaje dziedzinę, w których ma możliwość pełnić służbę na rzecz organizacji i społeczeństwa.
2. Zdobywanie znaków służb ma być szkołą odpowiedzialności za siebie i zespół, pokazywać, jak indywidualny wysiłek składa się na efekty pracy zespołowej, ma wyzwałać aktywność społeczną, młodych ludzi, budować postawy obywatelskie. Zdobywanie znaku jest podjęciem służby na rzecz innych, swojego otoczenia, wspólnoty lokalnej, regionu, kraju, społeczności międzynarodowej.
3. Zadania podejmowane przy zdobywaniu znaków służb przez zespół wędrowniczy mają stworzyć pole do indywidualnego rozwoju każdego członka tego zespołu. Zadania, których podejmuje się wędrownik w zespole zdobywającym znak służby, powinny być zapisywane jako zadania w indywidualnych próbach na stopnie harcerskie.

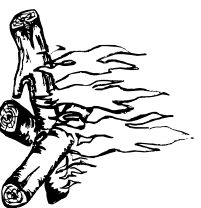
PRZEPROWADZANIE PRÓB

4. Wybrany znak służb mogą zdobywać wędrownicy w zespole istniejącym stale lub zorganizowanym specjalnie dla zdobywania znaku.
5. Przystąpienie do próby zdobycia znaku jest dobrowolne. Zespół zamierzający zdobywać wybrany znak służby opracowuje wspólnie plan realizacji próby oparty na programie znaków służb. Opracowując plan realizacji próby, zespół kieruje się przede wszystkim potrzebami swojego własnego środowiska. Formułując zadania może korzystać z propozycji zawartych w programie wybranego znaku służby. Zadania należy formułować tak, aby polegały na podejmowaniu działań (pełnieniu służby) na rzecz innych i swojego otoczenia, np. społeczności lokalnej, regionalnej.
6. Próba polega na wykonaniu zaplanowanych zadań w okresie nie dłuższym niż jeden rok. Zamiaśt zadań, które okażą się niemożliwe do realizacji, zespół może wykonać inne, zastępcze, o podobnym stopniu trudności.

7. Realizację zadań zespół odnotowuje w „Karcie próby znaku służby”. Karta powinna zawierać:
  - ♦ nazwę zdobywanego znaku,
  - ♦ imię, nazwisko kierującego zespołem,
  - ♦ wykaz członków zespołu,
  - ♦ program próby (z uwzględnieniem osób odpowiedzialnych za poszczególne zadania),
  - ♦ czas trwania próby.
8. Prawo do przeprowadzania prób na znaki służb mają rady:
  - ♦ drużyny wędrowniczej,
  - ♦ drużyny wielopoziomowej,
  - ♦ szczepli,
  - ♦ kręgu instruktorskiego lub akademickiego.
9. Przeprowadzający próbę podejmuje decyzję o jej otwarciu po zaprezentowaniu przez zespół planu realizacji próby. Decyzja ta jest ogłaszana w rozkazie drużynowego, przewodniczącego kręgu lub komendanta szczepli. Przeprowadzający próbę mogą zaproponować zespołowi zmianę niektórych zadań lub uzupełnienie programu próby o inne ważne zadania.
10. Zespół zdobywający znak służby w dowolnej formie dokumentuje przebieg próby.
11. Po zrealizowaniu zadań lub po upływie czasu próby zespół podsumowuje swoją pracę, dokonuje samooceny i występuje do prowadzącego próbę z wnioskiem o przyznanie znaków służby. Zespół zdobywający znak przedstawia w tym celu dokumentację realizacji próby.
12. Na podstawie przedłożonej dokumentacji i po zaprezentowaniu przez zespół przebiegu próby przeprowadzający próbę podejmuje decyzję o przyznaniu znaku. Decyzja o zamknięciu próby i przyznaniu znaku ogłaszana jest w rozkazie i wpisana do książeczki harcerskiej.
13. Zespół może wnioskować o przyznanie znaków służb tylko niektórym członkom zespołu – jeżeli taki był wyznik samooceny zespołu.
14. Jeżeli zespół zdobywający znak nie wykonał zaplanowanych zadań lub zrezygnował ze zdobywania znaku, przeprowadzający próbę podejmuje decyzję o jej zamknięciu, nie przyznając znaku.

UWAGI KOŃCOWE

15. Symbolem zdobycia znaku służby jest metalowa odznaka wykonana według wzorów zatwierdzonych przez Główną Kwaterę ZHP. Każdy znak ma odrębny symbol. Odznaki umieszcza się na mundurze zgodnie z obowiązującymi regulaminami.
16. Szczegółowe programy znaków służb wynikają z aktualnych potrzeb programowych Związku Harcerstwa Polskiego. Programy znaków służb są zatwierdzone przez Główną Kwaterę ZHP i wprowadzone w życie rozkazem Naczelnika ZHP.

Warto przeczytać

(z tych publikacji korzystaliśmy tworząc to opracowanie)

- ♦ Paweł M. Puciata, *Wędrownicy. Pogawędka z drużynowymi o pracy starszych chłopców*, Wilno 1937 [Warszawa 1998].
- ♦ *Harcerki wędrowniczki*, pod. red. Jadwigi Wierzbianskiej, Warszawa 1939 [Warszawa 1998].
- ♦ Bronisław Pancewicz, *Jak pracują wędrownicy*, Londyn 1980 [Warszawa 1998].
- ♦ Stefan Wajda, *Materiały do kształcenia drużynowych starszoharcerskich*, Katowice 1980.
- ♦ Stefan Wajda, *W braterskiej gromadzie. Książeczka drużyny starszoharcerskiej*, Katowice 1987.
- ♦ Piotr Niwiński, *W kręgu drużynowych starszoharcerskich*, Warszawa 1989.
- ♦ Bogdan Szwaagrak, *Wędrownicy. O czym wędrownik wiedzieć powinien*, Londyn 1990.
- ♦ Robert Bokacki, *Wędrownictwo*, Konstancin 1993.
- ♦ Krzysztof Sikora, *Wędrowniczy tryptyk*, Warszawa 1999.
- ♦ Tomasz Sibora, *My wędrownicy ZHR*, Warszawa 1999.
- ♦ Krzysztof Sikora, *Wędrownicza książeczka*, Warszawa 2001.
- ♦ Jacek Kurzępa, *Moje wędrowanie. Książka dla wędrowników – o pracy z młodzieżą starszą*, Paryż-Wilno-Praga 2002.

Spis treści

Wstęp – istota pracy wędrowniczej	4
Harcerski system wychowawczy	6
Fundamenty ideowe	9
Instrumenty metodyczne	18
Funkcjonowanie drużyny	26
Program działania drużyny wędrowniczej	33
Charakterystyczne formy pracy	42
Obóz wędrowników	47
Instrukcja drużyny harcerskiej, starszoharcerskiej, wędrowniczej i wielopoziomowej	50
System stopni harcerskich	54
Sprawności harcerskie	59
Zasady zdobywania znaków służb	62
Warto przeczytać	64

